

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

AZ ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszékének kiadványai

Szerkeszti: KOVÁCS KÁLMÁN

5. szám

BUZÁS JÓZSEF

VESZPRÉM VÁRMEGYE KÖZIGAZGATÁSA AZ 1918 – 1919. ÉVI

POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORRADALOM ELSŐ

KÉT HÓNAPJÁBAN

Budapest, 1973

JOGTÖRTÉNETI ÉRTEKEZÉSEK

Az ELTE Magyar Jogtörténeti Tanszékének kiadványai

Szerkeszti: KOVÁCS KÁLMÁN

5. szám

BUZÁS JÓZSEF

Veszprém vármegye közigazgatása az 1918-1919.évi

polgári demokratikus forradalom első

két hónapjában

Budapest, 1973

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék

Lektor:

Schmidt Péter

Budapest, 1973

T A R T A L O M J E G Y Z É K

I. Veszprém vármegye a polgári demokratikus forradalom előestéjén.....	8
II. A nemzeti tanácsok megalakulása.....	18
III. A közigazgatási szervek és a nemzeti tanácsok kapcsolata.....	27
IV. A közigazgatási szervek tevékenysége Veszprém megyében a polgári demokratikus forradalom első heteiben.....	32
V. A kettőshatalom átmeneti megszűnése Veszprém megyében.....	38
Jegyzetek.....	46
Irodalom.....	53
Управление в комитате Веспрем в первые два месяца буржуазно-демократической революции 1918-1919 гг.	54
Die Verwaltung des Komitates Veszprém in den ersten zwei Monaten der bürgerlich-demokratisch Revolution 1918-1919.....	57

T A R T A L O M S Ö V E Z É K

..... előzetes
 I. Veszprém vármegye a polgári demokrácia for-
 májában 8
 II. A nemzeti tanácsok megszervezése 18
 III. A közigazgatási szervek és a nemzeti tanácsok
 kapcsolata 27
 IV. A közigazgatási szervek tevékenysége Veszprém
 megyében a polgári demokrácia forradalmi
 időjében 32
 V. A kétféle hatalom átmeneti megszűnése Veszprém
 megyében 38
 Szeged 48
 Iródelv 53
 Újabb feladatok a közigazgatásban 54
 1918-1919. évi 54
 Die Verwirklichung des Komites des Veszprém in den
 ersten zwei Monaten der bürgerlich-demokratischen
 Revolution 1918-1919 57

1918 őszének elején, közvetlenül a dualizmus rendszerének teljes összeomlása előtt, a magyar uralkodó körök mindent elkövettek, hogy ez az összeomlás csak Ausztriával való közjogi kapcsolatunk felbomlását eredményezze és lehetőség szerint mennél kevésbé érintse a magyar államterület integritását, a belpolitikai életet, az osztályviszonyok pillanatnyi állását, az uralkodó osztályok hatalmi és igazgatási rendszerét. Céljuk az volt, hogy az összeomlott Monarchia romjai alól kimentsék mindazt, ami osztályuralmuk fenntartásához szükséges volt. Ugy vélték, hogyha a háború következményeiért Ausztriát okolják, s ha követelik a tőle való elszakadást, megnyugtathatják a magyarországi politikai közvéleményt.

A rövidesen megvalósult állami függetlenség azonban nem oldotta meg a magyar társadalom belső problémáit. A dolgozó tömegek évről-évre csökkenő életszínvonala, a nép nyomora és elégedetlensége, a háború okozta sok szenvedés objektív előfeltétele volt forradalmasodásának. A főváros és más ipari központok munkásosztályának forradalmi hangulata - különösen az 1917-es oroszországi októberi szocialista forradalom hatása - felfokozódott és 1918 folyamán a politikai megmozdulások, sztrájkok, tüntetések egész sorozatában is jelentkezett. A szovjetek mintájára a januári nagy tömegsztrájk eredményeképpen létrejött legelső magyarországi munkástanácsokat az ősz derekán újabbak megalakulása követte. A forradalmi hullám most már végiggyűrűzött az egész országon és október 31. után az iparilag kevésbé fejlett megyéket, így Veszprémet is elérte.

A magyar októberi forradalom győzelmét a fővárosban a felvonuló, tüntető tömegek vívták ki. Nekik köszönhatték a Nemzeti Tanácsba tömörült ellenzéki pártok, hogy hatalomra kerültek, hogy Károlyi Mihály végre kormányalakítási megbízást kapott az uralkodótól. Az új kormány azonban, noha többségében jó szándéku, a demokratikus átalakulást őszintén akaró politikusokból állott, lényegében a polgári társadalom reformokkal demokratizált bizonyos magyarországi változatának kialakítását tűzte ki céljául, azaz a polgári demokratikus forradalmat egy éppen adott szintjén meg akarta állítani és Magyarországot a háború végi nagy kataklizmából a lehető legkisebb megrázkódtatással akarta kivezetni. Hogy ezt elérhesse a lehető legszélesebb körben kívánt támaszkodni a régi közigazgatási apparátusra, a forradalom által létrehozott új szervezeteket pedig befolyása és irányítása alá kellett vonnia, sőt a spontán alakult /legtöbbször népi/ szervek visszaszorítása céljából elő kellett segítenie az október 25-én Budapesten megalakított Magyar Nemzeti Tanács mintájára kreált helyi nemzeti tanácsok hálózatának kiépítését. Így alakultak meg sorra, válaszképpen a csatlakozásra felszólító okt. 31-i körtáviratra még aznap, illetve november első napjaiban a különböző helyi /megyei, városi, községi/ nemzeti tanácsok.

Az a néhány szociáldemokrata pártszervezet, amely az őszi forradalom kezdetekor már létezett Veszprém megyében, hozzá is kezdett a helybeli nemzeti tanács megszervezéséhez, de a közigazgatási szervek vezetői, különösen a megye két városában, sokkal gyorsabbak és aktívabbak voltak, mint a helyi pártvezetőség, és sietve megalakították nemzeti tanácsaikat. Ezek a nemzeti tanácsok főként a helyi képviselőtestületek tagjaiból, közigazgatási tisztviselőkből és más polgári elemekből álltak, a szociáldemokrata pártszervezet csak néhány vezetőjével képviseltette magát bennük.¹ A mintegy közigazgatási aktussal létrehozott - nemzeti tanácsok tagjainak jórésze iránt hiányzott a dolgozók bizalma, a

tömeg nem támogatta, sőt gyakran támadta is ezeket a tanácsokat, mert képtelennek bizonyultak az elmúlt évtizedekben, főleg a háboru alatt felgyülemlett gazdasági-társadalmi problémák megoldására, a közélet demokratizálására, a gazdasági élet helyreállítására, a dolgozók anyagi helyzetének megjavítására, a földreform előkészítésére.

A különböző osztályok érdekei a helyi politikai élet és a közigazgatás területén is állandóan összeütköztek. Ezt a politikai hataloméért folytatott osztályharcot, a közigazgatásban kialakult kettőshatalom fejlődését és jellemzőit, amelyek általában országosan is ugyanazok vagy hasonlóak voltak, bizonyos mértékben és a helyi sajátosságokkal motiváltan Veszprém megye Károlyi-korszakbeli története is dokumentálja. A november és december folyamán bekövetkezett társadalmi, politikai eseményeknek, változásoknak a gyökereit a háboru végén kialakult jelenségekben találhatjuk meg. Ezekhez kell visszanyulnunk a polgári demokratikus forradalom helyi közigazgatás-történetének felvázolásakor.

I.

VESZPRÉM VÁRMEGYE A POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORRA-

DALOM ELŐESTÉJÉN

Veszprém vármegye társadalmi-politikai életét a dualizmus idején két tényező determinálta: egyrészt az ipar viszonylagos elmaradottsága, Veszprém megye gazdasági életében, másrészt a római katolikus egyház nagy befolyása a megye társadalmi fejlődésére.

Az ipar tulnyomórészt kisárutermelő; gyáripart, nagyobb üzemi termelést csak a megye akkori két városában, Veszprémben és Pápán, valamint a Veszprém megyei bányavidéken találunk. A munkásság nagy többsége a kisipar jellegéből folyóan helyileg szétszórtnan dolgozott, egymással csak nagyon laza kapcsolatban volt, így gazdasági és politikai szervezése, összefogása, öntudatosítása és aktívizálása nagy akadályba ütközött. A munkásmozgalom politikai gócpontjai természetesen a nagyobb tömegben koncentráltan együtt-dolgozó üzemi és bányaiipari munkások között alakulhattak ki. E probléma másik oldala viszont az, hogy a munkásmozgalom csomópontjait jelentő szociáldemokrata pártszervezetek és az irányításuk alatt álló szakszervezetek is opportunisták, ill. centrista vezetés alatt állottak, s így lényegében kevésbé voltak alkalmasak a munkások politikai aktívizálására, a háborúból és a gazdasági viszonyok fokozatos romlásából, a rohamosan katasztrófálissá vált katonai és gazdasági helyzetből, a népnomor növekedéséből, a termelési, közlekedési és a belpolitikai válságból törvényszerűen kibontakozó objektív forradalmi fellendülés felismerésére és kiaknázására. Ebből a munkásmozgalomból hiányzott a képesség arra, hogy a forradalom kialakult objektív előfeltételei mellé a szubjektív tényezőket is felsorakoztassa, és a forradalom

adott lehetőségét a forradalom megvalósításának szférájába vigye át.

A vármegye gazdasági, társadalmi, politikai-igazgatási átalakulását fékező másik nagy társadalmi tényező a katolikus egyház erős befolyása, a veszprémi püspök nagy tekintélye volt. Ez részben annak a tradicionális ténynek volt szükségszerű következménye, hogy Veszprém I. István felesége, Gizella idejétől királyi hitvesi ajándék gyanánt a mindenkori királyné városa volt, annak főpapja pedig a királyné bizalmas tanácsadójának, gyóntatójának, secretáriusának, majd cancellárjának tisztét töltötte be, akinek a magyarországi főpapok feudális hierarchiájában - közjogi funkciókört tekintve - közvetlenül az esztergomi érsekét követő helye volt, ugyanis a koronázási szertartás aktus-sorozatában a veszprémi püspököt illette meg a királyné megkoronázásának kiemelkedően megtisztelő közjogi funkciója, bár ezt a kiváltságot az érsek gyakran igyekezett elvitatni tőle. A veszprémi egyházmegye fejének nagy tekintélye másrészt a klérusnak az ország társadalmi, szellemi életében elfoglalt helyéből, a lakosság túlnyomó többségének vallásos tömegeire gyakorolt ideológiai befolyásából is következett. Az egyház - konzervativizmusából és az állammal való szoros összefonódásából, az uralkodó osztályok és politikai tényezők érdekezésszerűségéből folyóan - állandó és következetes fékezője volt a társadalmi és politikai haladásnak. A veszprémi püspök korábban is mindig rajta tartotta kezét a vármegye gazdasági, társadalmi és politikai életének ütőerén, s az őt támogató nagybirtokos réteg segítségével a magyarországi kapitalizmus félévészázados fejlődése idején is még jó ideig sikerült "egy darabka feudalizmust" konzerválni Veszprém területén.

A forradalmi fellendülést 1918 őszén már Veszprém megyében sem akadályozhatták meg a retrográd erők, csupán késleltethették bekövetkezését. A forradalom objektív előfeltételei a háború utolsó évében országosan és helyileg is teljesen kibontakoztak. A katonai helyzet rosszabbodása, a

háboru győzelmes befejezésének kilátástalansága, és a hátor-
szágban a dolgozó tömegek anyagi helyzetének intenzív romlá-
sa, a népnomor fokozódása, s az ezekért felelős tényezők te-
hetetlensége és felelőtlenége, a társadalmi és politikai
problémák /pl. a nemzetiségi kérdés még mindig megoldatlan
volta/ kölcsönhatásukban megérlelték a forradalmat.

Az élelmezés, a lakosság élelmiszerral való ellátása
kezdett katasztrófálissá válni, mert a magyar kormánynak a
hadsereg élelmiszer-szükségletének kielégítésén kívül Auszt-
ria és Németország ilyen irányu egyre növekvő igénye előtt
is meg kellett hajolnia, noha a bevetett terület a háboru u-
tolsó évére a háboru előttinek közel egy tizedével csökkent.²

A legfontosabb élelmiszereket /a zsirt, a húst, a lisz-
tet/ és más közszükségleti cikkeket jegyre adták,³ de a ki-
osztott jegymennyiségnek nem mindig volt meg a megfelelő áru-
fedezete. A begyűjtő gazdasági szervek a beszolgáltatási
kötelezettség előírásával és a gyakran ismétlődő rekvirálá-
sokkal sem tudták a szükséges szinten tartani az árualapot,
s az összegyűjtött élelmiszerek szétszétlása, az áru "terité-
se" is nagyon esetlegesen és aránytalanul történt a megyék
között.⁴ A tömegek sokat nyomorogtak, s a nélkülözések okoz-
ta rossz közhangulatot olykor az elkeseredésig fokozta a be-
gyűjtő és elosztó gazdasági szervek egy-egy korruprt alkalm-
zottjának botrányként kipattant visszaélése.⁵

Egyes élelmiszerek időnként teljesen eltűntek az üzle-
tekből. A cukrot hetek óta nem látott veszprémi vásárlóknak
lelkendezve adta hírül a Veszprémi Hírlap, hogy "A szilvaköz-
pont 15 métermázsa aszaltszilvát utalt ki Veszprém városá-
nak." Az aszalt gyümölcs "sok esetben a cukrot, ezt a most
drága kincset" pótolja. "A szilvából 1/8 kg jut ... egy-egy
háztartásra."⁶

Más közszükségleti cikkekben is nagyon szűkében volt a
vármegye. Mint a helyi sajtóból megtudhatták, a "szappan-el-
osztó iroda Veszprém vármegyében 10.500 kg szappant utalt ki.

Ebből Pápa városnak jut 1.300; Veszprém városnak 1.200; a devecseri járásnak 1.200; az enyingi járásnak 1.600; a pápai járásnak 2.600; a veszprémi járásnak 2.300; a zirci járásnak 300 kg.⁷ Az egyenlő elosztás mellett még 5 dkg szappant sem jelentett személyenként. Ugyanigy a petróleum pótlására osztott gyertyából Veszprémben "8 dkg. jut egy-egy háztartásra."⁸

Ruházati cikkekhez sem volt könnyű hozzájutni a háboru utolsó napjaiban. A textilipar nyersanyag gondjain enyhítendő, arra szólították fel a vásárolni szándékozókat, hogy "aki ruhát vesz, legalább 5 kgr. rongyot, szőrmét, vagy ruhadarabot adjon át maximális áron."⁹ Mig a rekvirálások során gyakran találtak és foglaltak le a jogszabályi előírások ellenére be nem szolgáltatott lábbeli-bőröket,¹⁰ bőrtalpu cipőt már régóta nem lehetett kapni, sőt a 31863-918. K.M. számú rendelet értelmében a nyár elejétől már a fatalpu cipőket is utalvány ellenében árusították.¹¹ Jól illusztrálja a cipőellátás akkori helyzetét a pápai városi tanács üléseinek egyik jegyzőkönyvrészlete:

"Polgármester jelenti, hogy Budapesten a népruházati bizottság bőripari osztályának értesítése szerint 1000 pár fatalpu cipőt kaphatna a város. A v. tanács a bejelentést tudomásul veszi s a cipők megszerzésének előkészítésével a polgármester urat bizza meg, egyuttal felhívja a hadsegélyező irodát, hogy a mult évi tanköteles gyermekek cipőszükségleti összeírásának eredményét sürgősen jelentse be."¹²

A hűvösebb idő beálltával a fűtőanyagellátás is egyre nagyobb problémává vált. Az Országos Szénbizottság és a szénügyek kormánybiztosa a szénbányák termelésének akadozása következtében képtelen volt kielégíteni a mindenünnen jelentkezett igényeket, így a Veszprém városa által kért 200 tonna szenet sem tudta kiutaltatni. Emiatt a városi tanács határozatilag tiltakozott, kijelentvén, hogy "ily eljárás mellett a tanács a közönség tüzelő szükségletéről a legjobb akarat mellett sem tud gondoskodni és minden tüzelő anyag elmaradásá-

ből előállható felelősséget a tanács elhárít magától."¹³

A nélkülöző tömegek elégedetlensége nőttön-nőtt. Egy részük úgy, ahogy tudott, segített magán. Egyre gyakoribbá váltak a mezei lopások, kiásták a burgonyát, dézsmálták a veteményeskerteket, lopták a fákról a még meg sem érett gyümölcsöt. A hidegebb idők beálltával éjszaka csapatosan vágták az uradalmi erdők fáit, ritkították az országutmenti fasorokat. A tulajdonosok megkisérelték megóvni földjeiket, de ez csak a kisebb kertek esetén járt sikerrel. Olykor karhatalmat is igénybe vettek, hogy a terménylopásoknak gátat vessenek. Pápán pl. a 7. huszár pótszázad parancsnoksága a városi tanács megkeresésére a mezők őrzésére katonai karhatalmat rendelt ki. A tanács a tisztviselői kertek őriztetéséért jegyzőkönyvben is megörökített köszönetet mondott a parancsnokságnak.¹⁴

Előfordult, hogy a frissen érkezett árut, szappant, gyertyát stb. megdezsmálták, sőt még az is gyakran megtörtént, hogy lopkodták a háboru alatt a templomi gyertyákat.¹⁵

Az élelmezési, közellátási válságot és annak a tömegek elkeseredett hangulatában jelentkezett következményeit a hatóságok képtelenek voltak elhárítani, azért csak arra törekedtek, hogy bizonyos rétegek anyagi helyzetén enyhítsenek egy keveset. Figyelmüket elsősorban a hadbavonultak hozzátartozóira és a közalkalmazottakra fordították.

A Veszprém vármegyei törvényhatósági bizottságnak egyetlen olyan ülése sem volt a háboru utolsó esztendejében, amelyen ne foglalkoztak volna a katonák küzdelmes helyzetével, itthonmaradt családjuk anyagi problémáival, s az ott hon gondjainak hatásával a katonák harci szellemére. Dr. Rainprecht Antal főispán a február 23-i rendkívüli közgyűlésen patetikus hangon jelentette ki, hogy "a magyarnak nem teher még a fegyver... a háboru negyedik esztendejében sem. De a háboruba küzdelmesen belevontnak tudni az anyát, a hitvest, és gyermeket, tudni azt, hogy amíg a vitéz fegyverrel a kezében és fegyver ellen kész mártírhalált halni, az alatt ott-

hon sınıylódó családja a létért, a megélhetés alapjáért, a szó szoros értelmében vett kenyérért küzd, ... ez mindennél borzalmasabb tudat."¹⁶ Néhány héttel később Gyurácz Ferenc és társai határozati javaslatot nyújtottak be a közgyűlésnek, hogy a hősi halált halt vagy eltűnt családfenntartó katonák hozzátartozóinak hadisegélyét éppugy emelje fel a kormány, mint az életbenlevők családtagjaiét. A javaslatot egyhangulag elfogadták, és elhatározták, hogy a kormányt és - hasonló tartalmu határozat meghozatala és felterjsztése céljából - a társtörvényhatóságokat megkeresik.¹⁷ Felszólították a vármegye illetékes szerveit, hogy a hadigondozás kérdéseivel folyamatosan és az ügy jelentőségét átérezve foglalkozzanak.

A közalkalmazottak "immár elviselhetetlen megélhetési viszonyainak gyors és gyökeres rendezése" is gyakran került a vármegyei törvényhatósági bizottság közgyűléseinek napirendjére. E tárgyban a június 10-i közgyűlés feliratot intézett az országgyűlés képviselőházához,¹⁸ de eredménytelenül, ezért éppen három hónappal később újra foglalkoztak a kérdéssel. "13184/1918. szám alatt hozott határozatában a vármegye közönsége a közalkalmazottak immár elviselhetetlen megélhetési és anyagi viszonyainak gyors és gyökeres rendezése érdekében általánosságban már az országgyűlés képviselőházához felirattal fordult, jelen közgyűléséből újabb feliratot intéz a magyar királyi miniszterelnökhöz a közzolgálati alkalmazottak háborus segélyének 200-tól 300 %-is leendő felemelése, a ruházati segély megfelelő kiegészítése és a magyar királyi kormány abbeli ígéréteinek sürgős beváltása iránt, hogy a tisztviselők és egyéb közalkalmazottak naturaliakkal legyenek ellátva."¹⁹

Egyes konkrét egyedi esetekben az illetékes helyi szervek a maguk anyagi erejére támaszkodva is igyekeztek megoldani a problémát, a községi képviselőtestületek által felterjesztett fizetésemelésre vonatkozó határozatokat a vármegyei törvényhatósági bizottság általában jóváhagyta.

/Pl. a bakonyszentlászlói kisbíró évi fizetését 380 koronáról 580 koronára emelte fel, mert - mint megindokolták - "380 K évi fizetésből megélni ma teljes lehetetlenség."²⁰ A vármegye utkaparói részére "kétségbeejtő anyagi helyzetük" méltányolásával - évi 90-200 korona fizetésjavítást határoztak el.²¹ Lajoskomárom képviselőtestülete a község alkalmazottainak évi 400-400 korona drágasági pótlékot szavazott meg.²² Ugyanakkor a főispán az alárendelt szervekhez küldött 5206/1918. sz. körrendeletében korlátozta a rendkívüli segélyek osztását. Ehhez a főispáni rendelkezéshez alkalmazkodva Veszprém város tanácsa elhatározta, hogy a jövőben mindenféle segélykérelmet elutasít, csak szülési segélyt ad, mert "nagy a gyermekhalandóság."²³ A helyi szervek az adott lehetőségek keretei között megkísérelték alkalmazottaikat természetben is ellátni. Mint a Veszprémi Hírlap egyik veszprémi hírében közölte, "az országos népruházati bizottság a város közalkalmazottainak /mint vízmű, villanytelep, központi szeszfőzde személyzete/ részére 12 öltözet felső ruhát utalt ki, darabonként 95 K árban. A város azonkívül az üzemi alkalmazottak számára 30 db papiros munkásöltényt rendelt darabonként 45 K-ért."²⁴

Mindezek az intézkedések azonban nem jelenthettek alapos, eredményes megoldást. Hatásukra nem változott lényegesen a kifizetésű közalkalmazottak reáljövedelme és nem javult hangulatuk sem.

Veszprém megye dolgozó tömegeinek súlyos anyagi helyzete és elkeseredettsége alkalmas talaja lett volna a forradalmi mozgalom kibontakozásának, de hiányzott az a politikai erő, amely a tömegeket erre meg tudta volna szervezni. A megye néhány helységében /Veszprémben, Pápán, Ajkán/ volt ugyan szociáldemokrata pártszervezet, de ezek vezetősége a párt fejlesztése, a tömegek közötti harcok politikai munka helyett a szakszervezetek szervezésére koncentrálna figyelmét. Ennek a pártközpontból is inspirált opportunisták szociáldemokrata politikájának volt a következménye az is, hogy a nagy

januári és május-juniusi tömegsztrájkok, országsszerte kibontakozott munkásmegmozdulások, tüntetések idején Veszprém megye nyugalomban maradt. Ha olykor-olykor a dolgozók elégedetlensége politikai akciókban is jelentkezett, az az országos eseményeken kívül, azoktól függetlenül, spontán történt /pl. az aszonyok tüntetése a súlyos élelmezési viszonyok miatt 1917. június 20-án és november 3-án Pápán, az ajkai bányászok sztrájkja 1918. áprilisában az alacsony bérek, s levonások és a 12 órás munkanap miatt, a pápai dohánygyári munkásnők tüntetése 1918. szeptemberében./

Veszprém megye munkásmozgalmi centruma ez időtájt a két városon kívül főként az ajka-csingervölgyi bányavidéken volt található. Ajkán az SZDP szervezete a bányászok kezdeményezésére március 3-ára tömeggyűlést szervezett, s ezen elhatározták a Bánya- és Kohómunkások Szövetsége helyi csoportjának megalakítását.²⁵ Április 21-én ugyanebben a községben létrehozták a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportját is.²⁶

A tömegek balratolódása, a forradalmi hangulat kibontakozása az év második felében kezdett fokozódni, amikor nagy számban jelentek meg a megyében Szovjet-Oroszországból visszatért volt hadifoglyok, akik végigélték a két orosz forradalmat, közelről látták a szovjet rendszer kialakulását, legtöbbször maguk is parasztok lévén, együtt örültek a földesuri földeket birtokba vevő muzsikkal, s akik a háboru után itthon is hasonló változásokat reméltek. A belügyi kormányzat természetesen számolt a breszt-litovszki békekötés után nagy tömegben hazatérők agitációs tevékenységével, azért jó előre megtette a szükségesnek vélt ellenintézkedéseket. Tóth János belügyminiszter február 2-1, /700. res. számu/ bizalmas körrendeletében arra hívta fel a főispánokat, hogy a törvényhatóságuk területére érkező volt hadifoglyokat és szocialista agitátorokat a megfelelő közigazgatási szervekkel éberon figyeltessék és államfelforgató tevékenység

esetén azonnal tartóztassák le.²⁷ Egy hónappal később, március 2-án a kérdést részletesen szabályozó újabb körrendeletében ismételten hangsúlyozta, hogy "a legkomolyabban kell számolnunk azzal a nagy veszedelemmel, mely hazánkat, az élet- és vagyonbiztonságot fenyegeti, ha a visszatértek a magukba szivott eszméket szabadon terjeszthetik, az országban lakó hasonérzésű egyénekekkel egy táborba tömörülhetnek, azokkal együtt szervezkedhetnek, és eszméik diadalra juttatását a siker reményével megkísérelhetik."²⁸

A hatalmon levő politikai erők azonban nemcsak a belügyminisztérium rendelkezésére álló hatósági eszközök igénybe vételével küzdöttek a forradalom kibontakozása ellen, hanem finomabb módszereik is voltak erre. El akarták terelni a tömegek figyelmét a gazdasági, a társadalmi problémákról, s azért a korábban, a háboru elején eredményesnek mutatkozott hazafias jelszavak felújításával akartak hatni a népre. A háboru győzelmes befejezését, a közeli békét ígérték. "Az Orosz birodalom többé fel nem támadhat, hanem biztos bázisa lesz a legyőzött Romániával együtt, döntő győzelmünknek a Nyugaton is" - jelentette ki dr. Rainprecht Antal főispán március 11-én a törvényhatósági közgyűlésének lelkes helyeslése közepette.²⁹ A Habsburg-ház megtépzott nimbuszát királyhű kijelentésekkel akarták helyreállítani: "Lebegjen előttünk Felséges Királyunk gyönyörűséges példája és ismert munkálkodási vágya az általános béke megteremtésén." A breszt-litovszki békekötést elsősorban IV. Károly sikeréként ünnepelték: "Amennyire egy test a szent korona a magyar nemzet fiaival egyetemben, oly annyira egy test a magyar király, mint legfőbb Hadur is az ő magyar katonáival egyetemben. Aldjuk az Istent, hogy ezen összetartó nagy erő a háboru negyedik évében bennünket a jelen diadalhoz juttatott."²⁷

A keleti békekötés feletti öröm és a végleges győzelem reménye azonban rövidesen szertefoszlott. A központi

hatalmak katonai kudarcainak sorozata az uralkodó osztályok hatalmon lévő köreiből depressziót, az elnyomottak tömegében észrevehetően élénkülő forradalmi fellendülést, a nemzetiségek nagyrészt intenzív elszakadási törekvéseket váltott ki. A hadseregben egyre gyakoribbá váltak a zendülések, s tömegessé a dezertálások. A városokban, a bányavidékeken, gyárakban, üzemekben ismétlődő munkásmegmozdulások, sztrájkok, tüntetések jelezték, hogy Magyarország közvetlenül forradalom előtt áll. Veszprém megye más területekhez képest politikailag még az ősz elején is eléggé inaktív maradt, a forradalmi fellendülés azonban országszerte tovább folytatódott, s a nemzet sorsát eldöntő nagy politikai események sorozata rohamosan vitte Magyarországot a demokratikus átalakulás felé. Wekerle lemondása október 23-án, a Magyar Nemzeti Tanács megalakulása két nappal később, s végül a forrongó, tüntető fővárosi tömegek harcok megmozdulásának hatására Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezése október 31-én - a polgári demokratikus forradalom győzelmét, a társadalmi és politikai átalakulás kezdetét jelentette. A passzív Veszprém vármegye lényegében készen kapta ennek az átalakulásnak a lehetőségét az "őszirózsás" forradalomtól.

II.

A NEMZETI TANÁCSOK MEGALAKULÁSA

Veszprém megye lakossága csendben, nyugodtan figyelte a fővárosi eseményeket. Sokan olvasták a Magyar Nemzeti Tanács kiáltványát a Népezzavában, ismerték a program tizenkét pontját és általában egyet is értettek vele, de várakozó álláspontra helyezkedtek vele szemben, mert a távolból nem érezték mögötte a forradalmi tömegek, munkások, katonák erejét, amely erő képes lesz a Nemzeti Tanácsot hatalomra emelni. A helyi közigazgatási szervek folyamatosan működtek, a hatályos jogszabályok-adta keretek között, a megszokott módon végezték munkájukat, de figyelmüket a fővárosra irányították, hogy a Nemzeti Tanács esetleges hatalomátvétele ne érje meglepetésként őket, és a várható változásokra azonnal reagálva késedelem nélkül át tudjanak állni az új irányba, és ne veszítsenek időt hatalmi helyzetük megerősítésében.

Az éber várakozás ellenére a veszprémi postahivatal hibája, a bürokrácia bizalmatlanságból fakadó túlzó óvatosságára következtében mégis csak egy nappal később jutott a polgármester kezébe a Magyar Nemzeti Tanács távirata a hatalom átvételéről, a Károlyi-kormány megalakulásáról. A körtávirat ugyanis, mint más városokba, Veszprémbe is már október 31-én megérkezett, de a veszprémi postahivatal vezetője addig nem kézbesítette azt, míg - felettes hatóságához fordulva - attól utasítást nem kapott a kézbesítésre. A helyi postahivatal vezetője nyilvánvalóan kételkedett a forradalmi szövegű távirat tartalmának igaz voltában, eredetiségében, ezért át akarta háritani feletteseire a kézbesítéssel járó felelősséget.³²

Dr. Komjáthy László polgármester a távirat vétele után azonnal érintkezésbe lépett a helybeli honvédcsapatok parancsnokával és dr. Rainprecht Antallal, akiket meghívott

a még aznap délelőtt sietve megtartott tanácsülésre, amelyen maga a polgármester olvasta fel a Nemzeti Tanács táviratát:

"A Nemzeti Tanács közli Magyarországnak népével, hogy Budapesten átvette a hatalmat. Egyetlen csepp magyar vér nem folyt ki. A király gróf Károlyi Mihályt nevezte ki miniszterelnökké. A Nemzeti Tanácsból kormány alakult. A katonaság, munkásság, polgárság, vidék felesküdt a Nemzeti Tanácsnak. Budapesten nyugalom van.

A Nemzeti Tanács felhívja Magyarországnak népét, hogy szent fegyelemmel, önfeláldozó nyugalommal őrizze meg a rendet. Személy-, életbiztonság megóvása a legnagyobb érdek. Aki pusztit, rombol, a nemzet életét veszélyezteti. A Magyar Nemzeti Tanács a haza üdve, függetlensége, a béke szent érdekében parancsolja, hogy mindenki, nép és katonaság a legnagyobb rendben és nyugalomban várja be a Nemzeti Tanács utasításait.

A Magyar Nemzeti Tanács."³³

A távirat felolvasása után a városi tanács elhatározta, hogy ideiglenesen azonnal megalakítja a Nemzeti Tanács veszprémi helyi szervét, s annak elnökéül Rainprecht Antalt választotta meg. Egyben megbizta a polgármestert, hogy a nemzeti tanács végleges megalakítása és intézőbizottságának megválasztása iránt a szükséges intézkedéseket tegye meg. Elhatározták, hogy a Magyar Nemzeti Tanács táviratát és a veszprémi nemzeti tanács megalakulását hirdetményben közlik a lakossággal.³⁴

Még aznap délután népgyűlést tartottak, hogy a tömegek erejével is demonstrálják a nagy átalakulást. Ezen is felolvasták a Magyar Nemzeti Tanács táviratát és elhatározták, hogy hasonlóan táviratilag jelentik be a város csatlakozását a Nemzeti Tanácshoz.³⁵ Megalakultnak jelentették ki a veszprémi nemzeti tanácsot is. A város polgári vezetői - szociáldemokrata szónokok asszisztálásával - ugy irányított

ták a gyűlés lefolyását, hogy a tömeg figyelme a mult ostromzásával és a demokratikus jövő nagyszerű perspektívájának felvázolásával elterelődjék magáról a nemzeti tanácsról és fel se merüljön a nemzeti tanács újjáavasztásának követelése. Csak a szétoszlás után és a következő napokban kezdett zugolódni a lakosság, hogy még a nemzeti tanács pontos összetételét sem ismeri. A tanács november 2-i ülésén foglalkozott ezzel a problémával, s elhatározta, hogy november 4-én újra népgyűlést hív össze.³⁶

Ugyanezen a napon tartotta diszközgyűlését a városi képviselőtestület. Ezen a nagyszámban megjelent képviselőkön kívül külön meghívott vendégek is részt vettek. Állva hallgatták végig a polgármester beszédét, aki "élete legünnepélyesebb pillanatának" nevezte a diszközgyűlés megnyitását. A Magyar Nemzeti Tanács már ismert táviratának újból való felolvasása után egyhangulag, nagy éljenzéssel fogadták el a polgármesternek azt a két indítványát, hogy táviratban köszöntsék a Magyar Nemzeti Tanácsot és az új miniszterelnököt, Károlyi Mihály grófot.³⁷

Az ugyanaznap este a zsufolt színházban tartott népgyűlésen a korábban városi tanácsülésen zárt körben összeállított veszprémi nemzeti tanácsot újraalakultnak jelentették ki, miután a megalakulást a tömeg többsége jóváhagyta.³⁸ Elfogadták a jelölő bizottság indítványát a nemzeti tanács egyéb szerveinek megalakítása kérdésében is. Így a veszprémi városi nemzeti tanács intézőbizottsága az elnökön kívül 16 tagból, közjóléti bizottsága 15 tagból, nemzetőrségi bizottsága 8 katona és 7 civil tagból, az átvonulók élelmező bizottsága 6 tagból állt. Az elnöki tisztet valamennyi bizottságban dr. Rainprecht Antal töltötte be. Az összesen 17 tagu intézőbizottságban a helyi szociáldemokrata pártszervezetnek csak két vezetőségi tagja szerepelt, ami jól mutatta, hogy a veszprémi nemzeti tanács irányítása a városban kiemelkedő tekintéllyel rendelkező volt főispán és a mögötte

fölsorakozó polgári erők kezébe került.

A következő napokban városszerte falragaszok hirdették, hogy a nemzeti tanács "átvette a város vezetését."³⁹

Három nap múlva a vasutasok és a kereskedők követelésére a tanács intézőbizottságát kibővítették három vasuti alkalmazottal és egy kereskedővel.⁴⁰

November első hetében sorra csatlakozott a nemzeti tanácshoz a rendőrség, a katonai helyőrség, a megyei és a vespriemi városi tisztviselői kar, a cisztercita rend, a városban működő néhány nőegyesület és más társadalmi szerv.⁴¹ November 7-én a városi tisztviselők letették az új hivatali esküt.⁴²

Az új rend kialakulása nagyjában hasonlóan történt Veszprém megye másik városában, Pápán is. Ide két távirat érkezett Budapestről a Magyar Nemzeti Tanácstól. Az első még október 30-án, tehát a Nemzeti Tanács hatalomátvétele és Károlyi Mihály miniszterelnöki kinevezése előtt, az mégis már befejezett tényként közölte a hatalomátvételt, nyilvánvalóan a Tanács radikálisabb tagjainak a megfogalmazásában, akik az október 25. után felélénkült forradalmi folyamatot akarták meggyorsítani ezzel a valóságnak akkor még meg nem felelő tartalmu, de a forradalom törvényszerűen bekövetkező győzelmére és a forradalmi akciók mozgósító, követésre inspiráló hatására bizton számító közleménnyel és felhívással.

"Hivatalos Távirat. Város Pápa. A Magyar Nemzeti Tanács átvette a kormányhatalmat. Az egész budapesti helyőrség és az egész állami rendőrség nagy lelkesedéssel melléje állott. Minden vidéki várost felszólítunk, csatlakozzon azonnal az egyedül törvényes kormányhoz: a Nemzeti Tanácshoz. Ez a távirat kiplakatirozandó. A Magyar Nemzeti Tanács végrehajtó bizottsága."⁴³

A pápai városi tanács október 30-i ülése a távirat felolvasása után óvatosan úgy határozott, hogy mielőtt kimondaná a Nemzeti Tanácshoz való csatlakozást, felhívja a polgármestert, hogy a döntés megkönnyítése céljából a különböző

osztályok és rétegek vezető férfiainak részvételével hívjon össze egy értekezletet. Ennek időpontját okt. 31-én du. 3 órára tűzték ki.⁴⁴

Közben a fővárosban a következő 24 órában valóban megtörtént a hatalomátvétel, és 31-én délelőtt Pápára is megérkezett a veszprémivel azonos szövegű - már ismertetett - újabb távirat. A sebtében összehívott rendkívüli tanácsülés elhatározta, hogy a kiáltványt falragaszon és röpirat útján azonnal a város közönségének tudomására adja.⁴⁵

A most már naponta tartott tanácsülések következőjén, november 1-én válasz-táviratot küldtek Budapestre, amelyben "Pápa város tanácsa hazafias lelkesedésének legnagyobb melegével csatlakozik a Nemzeti Tanácshoz, amely Magyarország teljes függetlenségét, a népjogok legmesszebbmenő kiterjesztését, az azonnali békekötést, határaink megvédését, a közrend és nyugalom biztosítását tűzte zászlójára."⁴⁶

Ez a tanácsülés a november 1-re tervezett népgyűlés elhalasztását is kimondta, egyuttal megbizta a polgármestest, hogy november 2-ra diszközgyűlésre hívja össze a város képviselőtestületét, amelyen "jelentse be tudomásulvétel végett a városi tanács csatlakozó határozatát, s a képviselő testületnek tegyen javaslatot a nemzeti tanács helyi szervezetének megalakítására."⁴⁷

A november 2-i tanácsülés az "összes társadalmi osztályokhoz és intézményekhez felhívást" intézett a nemzeti tanács helyi szervének megalakítására, felkérte őket, hogy "kebelükből a nemzeti tanács tagjául tagokat kiküldeni, s neveiket a képviselőtestületnek leendő bejelenthetése céljából nov. 3-án d.e. 9 óráig a polgármesterrel közölni sziveskedjenek."⁴⁸ Ez a felhívás jól mutatja, hogy a nemzeti tanácsot a város minden rétegét képviselő, választott szervként akarták ugyan létrehozni, de a városi képviselőtestületnek alárendelten.

November 3-án a piactéren a város különböző rétegei és intézményei által delegált személyekkel kibővített díszközgyűlést tartottak, amelyet az ugyanerre a napra hirdetett népgyűléssel kapcsoltak össze, így lényegében a város egész lakossága fogadta el a Nemzeti Tanácshoz és a Károlyi-féle népkormányhoz való csatlakozást és választotta meg a pápai nemzeti tanácsot.⁴⁹

A két város, Veszprém és Pápa nemzeti tanácsának megalakulása után megkezdődtek az előkészületek a megyei nemzeti tanács létrehozására is. Ebben a folyamatban a kezdeményező lépéseket - éppen megyeszékhely voltából is következően - Veszprém városa tette. A november 4-i népgyűlésen bizottságot küldtek ki a megyei nemzeti tanács megalakításának előkészítésére,⁵⁰ de maga a vármegye törvényhatósági bizottsága is aktivizálódott. Minthogy a megyei nemzeti tanács létrehozását nem lehetett elkerülni, a törvényhatósági bizottságban képviselt uralkodó osztályok arra törekedtek, hogy ez a tanács - más megyékéhez hasonlóan - a törvényhatósági bizottság összetételének megfelelő osztályszerkezetű szervként alakuljon meg és személy szerint annak lehetőleg minél több tagját foglalja magában. Ugyanakkor, hogy a megyei nemzeti tanács megalakulásának demokratikus jellegét is hangsúlyozzák e testületet alulról felfelé kiépített, választott szervként kívánták létrehozni. A törvényhatósági bizottság november 7-re sürgősen összehívott rendkívüli közgyűlésén dr. Óvári Ferenc, Veszprém országgyűlési képviselője azt javasolta, hogy 300 tagból alakuljon meg a megyei nemzeti tanács. A megalakítás napját november 20-ra tűzték ki.⁵¹

A megyei nemzeti tanács valójában 318 taggal alakult meg. Ebben a két város 25-25 taggal képviseltette magát, 31 község 3-3 tagot, 14 község 2-2 tagot, a többi 1-1 tagot delegált a tanácsba. A delegátusok megválasztása általában nagyobb zökkenő nélkül folyt le, kivételt csak a Veszprém városi 25 delegált megválasztása képezett. Itt ugyanis a

a november 17-én a városi színházban tartott választási népgyűlés a kandidáló bizottságnak nem minden jelöltjét fogadta el, ezért a megválasztottak is visszaléptek a tanácstagságtól élükön dr. Rainprecht Antallal. Két nappal később újabb választási gyűlést kellett tartani. Ez már sikeres volt.⁵¹

A megyei nemzeti tanács november 20-án tartotta meg alakuló ülését.⁵³ Ezen megválasztották a 25 tagu intézőbizottságot mint az időnként ülésező tanács folyamatosan működő operatív vezető szervét. Ebben a veszprémi és a pápai járás 5-5, a zirci 4, a devecseri és az enyingi járás 3-3 küldöttel képviseltette magát, a két városnak, Veszprémnek és Pápának 2-2, a MÁV-nak pedig egy delegáltja volt az intézőbizottságban. Ez a szerv az egész megyei közigazgatást is ellenőrizte, az alispán kiadás előtt jóváhagyás végett mindig bemutatta neki tervezett intézkedéseit.

A járási főszelektőrök ellenőrzésére szintén választottak egy-egy bizottságot, de ezek jóval kisebb szervek voltak, mindössze 5-5 taggal alakultak meg.⁵⁴

A megyei nemzeti tanács felhívta a községeket, hogy mindenütt alakítsák meg a helyi nemzeti tanácsot a községi közigazgatás ellenőrzésére. Ez a november 20-i felhívás sok helységben már megalakult nemzeti tanácsokat talált, hiszen a forradalom első hetében a legeldugottabb településekre is eljutott a fővárosi események híre, november 6-án az alispán utasítására mindenütt kifüggesztették a Nemzeti Tanács felhívását, a községek lakossága tudomást szerzett a veszprémi és a pápai nemzeti tanács megalakulásáról is, és több helyütt követésre is talált a példa. Különösen azokban a községekben volt tapasztalható a tömegek élénk tanács-szervező tevékenysége, amelyekbe nemrég tértek haza Oroszországot járt volt hadifoglyok. Ezek a bizonyos forradalmi tapasztalatokkal rendelkező emberek a szovjetek mintájára különböző elnevezéssel /munkás-, földműves-, katona-, néptanácsok, vagy nemzeti tanácsok néven/ a tömegeket képviselő testüle-

tet hoztak létre és öntevékenyen igyekeztek ellenőrzésük alá vonni, vagy teljesen kezükbe is ragadni a helyi közigazgatást. Nyomásukra egyes községi képviselőtestületek sietve a forradalmi átalakulás oldalára álltak, kiegészítették magukat progresszív elemekkel és átalakultak nemzeti tanácscsá. Pl. Bakonybél község képviselőtestülete 30 személlyel egészítette ki magát és "egyhangulag hozott határozatával" kimondta, hogy "nemzeti tanácscsá alakul át". A november 10-én tartott alakuló ülésen nagy aktivitással láttak hozzá a leg súlyosabb problémák megoldásához, a korábban jogtalan rekvirálások következményeinek megszüntetésétől a malom vámgabonájának közélélmezés céljára való lefoglalásáig összesen 14 kérdésben hoztak határozatot.⁵⁵ Hasonlóképpen alakult meg a nemzeti tanács Enyingben is. A községi képviselőtestület november 7-i közgyűlése kimondta, hogy "a Nemzeti Tanácsot megalakítja, illetőleg Nemzeti Tanácscsá alakul, olyképpen, hogy a szellemi munkások közül Beke Ferenc, kir. járásbíró, Körmendy Béla főszolgabíró, Csukovics József járásbírószági tisztviselő, a kereskedők közül Kohn Mór, Schwarz Adolf és Hermann Adolf, az iparosok közül Nagy Sándor, Pál Károly, Németh Gyula, a földművesek közül Nagy János /szerdahelyi/, Szabó István /nádazó/ és Regenyei István enyingi lakosokat, továbbá a nemzetőrség parancsnokát, dr. Sági Edét a Nemzeti Tanács tagjai sorába beválasztja."⁵⁶ Ez a nemzeti tanács már sokkal kevésbé volt aktív és forradalmi, mint pl. a bakonybéli. Tevékenységére, mint a legtöbb nemzeti tanácséra is Veszprém megyében, az volt a jellemző, hogy a helyi közigazgatási szervek függvényeként létesült és működött.

November folyamán általában már megyszerte befejeződött a nemzeti tanácsok megalakításának folyamata,⁵⁷ csak néhány községben húzódott ez el az év végéig, mint pl. Kertán, ahol a képviselőtestület csak december 19-én hozott határozatot arról, hogy a "nemzeti tanács megalakulását szükségesnek tartja és a tervezett megalakulást tudomásul veszi".

Miután a községi nemzeti tanácsok sorra megalakultak, lényegében befejeződött a megye közigazgatási rendszerének módosulása. A megyei nemzeti tanácstól a legkisebb községi nemzeti tanácsokig kiépült a szerveknek az a lépcsőzetes piramisa, amely a hivatalos közigazgatási apparátus mellett, vagy ahhoz szorosan hozzátapadva, esetleg azzal olykor teljesen egybe is olvadva, a tömegek közigazgatás-ellenőrző és befolyásoló szerepének nem annyira tényét, valóságát, mint inkább ennek látszatát demonstrálta. Ennek a nemzeti tanácsi rendszerrel kiegészült megyei közigazgatásnak most már csak a legteljesebb hatáskörű egyedi vezető szervre volt szüksége. A megyei nemzeti tanács november 20-án Rainprecht főispáni kinevezését kérte a kormánytól. Hogy Veszprém megyei vezetésének kérdését végleg megoldja, a kormány azonnal intézkedett is, és "honorálva politikai elveit, s a kiszegzda-párt, iparosok, a munkásság szempontjából elfoglalt álláspontját, dr. Rainprecht Antal volt főispánt Veszprém vármegye területére a főispáni teendőik elvégzésére kormánybiztossá kinevezte."⁵⁹

Ezzel a megyei közigazgatási apparátus legfőbb ellenőrzése, irányítása és a megyei nemzeti tanács vezetése egy kézben egyesült Veszprém megyében.

III.

A KÖZIGAZGATÁSI SZERVEK ÉS A NEMZETI TANÁCSOK

KAPCSOLATA

A helyi közigazgatási szervek és a nemzeti tanácsok kapcsolata sok tekintetben hasonlatos volt ahhoz a viszonyhoz, ami országos szinten a kormány és a Magyar Nemzeti Tanács között alakult ki. Míg az október 25-ét követő, de a hatalomátvételt megelőző néhány napban a Nemzeti Tanács jelentette országosan azt a szervet, amelyben az ellenzéki erők tömörültek, a hatalom megragadása után a Tanács jelentősége és szerepe csökkent, hiszen az előző rezsim megdöntése után az új kormánynak, mint az államigazgatás vezető szervének kellett átvennie az ország életének irányítását. A Nemzeti Tanács a forradalmi tömegek élén a hatalom megragadásának, a Népkormány a hatalom megtartásának, megszervezésének volt az eszköze. A kormány a háborút vesztett, zilált gazdasági életű országot mielőbb szeretne volna talpra állítani, ezért a forradalom egyik legnagyobb eredményének, a politikai rendszerváltozásnak a stabilizálása után a forradalom továbbfejlődésével járó újabb nagy társadalmi, politikai, jogi változásokat el akarta kerülni. E cél elérése érdekében a lehető legkevesebb változtatást engedhette csak meg magának az állami és jogi intézmények területén. Ezért nyult nagyon óvatosan a régi közigazgatási apparátushoz, alig módosítva annak rendszerén, szervezetén, működési formáján, inkább csak az egyes szerveknél elkerülhetetlen személycseréket hajtott végre az államélet területén.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a forradalom első heteiben felszínre dobott nemzeti tanácsok nem illenek bele a mozduatlan, változatlan közigazgatási képbe. Minthogy a tanácsok mögött eleinte még nagy tömegek állottak, azonnali felszám-

molásuktól el kellett tekintenie a kormánynak, de hogy a forradalom konszolidációja után a társadalmi-politikai szerepük csökkenését a közigazgatásban is hasonló kövesse, el kellett sorvasztani igazgatási funkciókörüket. A belügyminiszter egyik november végi rendelete⁶⁰ csak ellenőrző és javaslattevő szerepet szánt nekik.

A Veszprémi megyei közigazgatási szervezet és egyes nemzeti tanácsok viszonyát a szervek osztályösszetételéből és az érdekezésségből folyó együttműködés és összefonódás jellemezte. Jól dokumentálta ezt maga az a tény is, hogy a megyei közigazgatás legmagasabb funkciókörének betöltője és a vármegye nemzeti tanácsának elnöke ugyanaz a személy volt. A megye társadalmában, főként a polgárság soraiban és a közigazgatásban élvezett nagy tekintélye meghatározó szerepet juttatott neki Veszprém életében a Károlyi-rendszer idején. A közvélemény haladó, demokratikus gondolkodásu embernek ismerte, valójában a mérsékelt konzervativizmus felé hajlott, különösen a forradalom továbbfejlődése kérdésében. A megyei törvényhatósági bizottság december 9-i ülésén tartott székfoglaló beszédében kijelentette: "... inkább a régi rendiségért kiáltok, - az ördöggel is szövetezem - semhogy... vértől-könnytől áztatott ezeréves megcsonkított földünket juttassuk lassu biztonsággal idegen kalandor apostolok prédájára."⁶¹

Dr. Rainprecht Antal főispán-kormánybiztosi megbízatását nemzeti tanácsi elnöki tiszténél fontosabbnak tartotta /nyilván ezt kívánta tőle a központi kormányzat is/ és ettől az időtől kezdve a vármegyei nemzeti tanács lassan elsorvadt, a törvényhatósági bizottság tevékenysége és szerepe viszont megnövekedett.

A megye két városának nemzeti tanácsa november folyamán még elég aktív és tekintélyes szerepet játszott a helyi közigazgatásban. A polgármester a városi tanács végleges döntése előtt minden fontosabb kérdésben kikérte a helyi nem-

zeti tanács véleményét, illetve gyakran a városi tanács, ill. a városi képviselőtestület utasította a polgármestert, hogy a tervezett intézkedés előtt forduljon a nemzeti tanácshoz utmutatásért, irányításért. Pl. a lakosság tüzelővel való ellátása kérdésében úgy döntött a veszprémi városi tanács, hogy a "nemzeti tanács irányítása szerint" fogja meghatározni, kik kapnak tüzifát ingyenesen, ill. kedvezményes áron és a tüzelő árát is "a nemzeti tanács irányítása" alapján fogja meghatározni.⁶² Egy későbbi tanácsülés jóváhagyólag vette tudomásul, hogy a polgármester a tüzifakészlet biztosítása tárgyában a nemzeti tanáccsal egyetértőleg a minisztériumhoz fordult rendkívüli vágásterület engedélyezése tárgyában."⁶³

A városi tanács a szegényebb néprétegeknek részben juttányos áron, részben ingyenesen tüzelőfát akart juttatni, s ezért felkérte a nemzeti tanács jóléti bizottságát, hogy "erre vonatkozólag irányító elveit a város polgármesterével sziveskedjék közölni."⁶⁴ Ugyanezen az ülésen elhatározták, hogy a rászorulóknak olcsó burgonyát fognak osztani, "miután ezen intézkedéshez a nemzeti tanács előzetesen hozzájárul." "A burgonyajegyeket a nemzeti tanács közjóléti bizottságának utalványára fogja a hatóság kiállítani."⁶⁵ Egy másik alkalommal a népkonyha felállításával kapcsolatos határozatot "az irányítás és ellenőrzés gyakorolhatása végett" közölték a nemzeti tanáccsal.⁶⁶

Ezek a kiragadott példák is bizonyítják, hogy a nemzeti tanács az első hetekben még aktív és tekintélyes tényezője volt a helyi közigazgatásnak. A konszolidáció előrehaladásával az igazgatási tevékenység súlypontja egyre inkább a régi közigazgatási apparátusra helyeződött át, mert az ügyek két fórumon való megtárgyalása és a hozott határozatok kölcsönös közlése tulságosan meghosszabbította a végleges, hatályos döntések meghozatalának időtartamát és nagyon körülményessé tette az államigazgatási aktusokat. A nemzeti tanács, mint nehézkesen mozgó testület helyett célszerűbbnek

látszott csupán néhány funkcionáriusnak, illetve aktivistának a bevonása a határozathozatal és végrehajtás folyamatába. Így nyert nagyobb jelentőséget december folyamán az u.n. bizalmi-rendszer. A bizalmiak az egyes pártok /főként az SzDP/ és társadalmi egyesületek helyi szervezetei által az igazgatási szervek munkájának segítésére ajánlott aktivisták voltak, akik hivatalos tanácsi megbízás alapján, de társadalmi munkásként látták el az esetenként rájuk bízott igazgatási feladatokat. A veszprémi városi tanács pl. a bizalmi férfiak útján vizsgáltatta felül a rendkívüli segélyre szorultak pótnévjegyzékét,⁶⁷ rajtuk keresztül bonyolította le az élelmezési és egyéb jegyek /petróleum, szappanjegyek/ elosztását és ehhez a tevékenységükhöz "hatósági megbízást" adott nekik.⁶⁸

A nemzeti tanácsok irányító szerepe a járások igazgatásában érvényesült a legkevésbé. A főszolgabíró egyedi szerv volt. Intézkedéseit korábban is egyedül hozta, s ezek korlátait csak a hatályos jogszabályok és a megyei központi szervek utasításai jelentették. A közel hét évszázados multtal rendelkező szerv tevékenysége során eddig sem és most sem merült fel a szükségessége valamely irányító és ellenőrző testület közreműködésének, a főszolgabírák igyekeztek is távol tartani hivataluktól a megyei nemzeti tanács által delegált öttagu járási ellenőrző bizottságokat, így azok tétlenségre kárhoztatva, elhaltak.

A községi előljáróságok és a nemzeti tanácsok kapcsolatát is általában az előbbiek primátusa jellemezte. Ez alól kivétel csak ritkán fordult elő Veszprém megyében, mint pl. a már említett bakonybéli nemzeti tanács esetében, amely november 10-i ülésén a radikális intézkedések egész sorát valószínűsítette meg. A helybeli retrográd erők, élükön a községi jegyzővel, azonnal ellentámadásba lendültek. A jegyző és a korábbi képviselőtestület néhány tagja több kérdésben tatózkodott a szavazástól, sőt "törvényességi szempontból óvást" is emelt ellene. A jegyző kijelentette, hogy a nemzeti tanács által

hozott "összes határozatokat törvényteleneknek tartja, és mint ilyenekhez hozzá nem is járult", ugyanakkor - nyilván figyelembevételre az akkor kialakult pillanatnyi erőviszonyokat - végrehajtásuk elé akadályt nem óhajt gördíteni.⁶⁹ Később az erőviszonyok újra megváltoztak, a nemzeti tanácsot a retrógrád erők valószínűleg elnyomták, esetleg fel is oszlathták, mert a jegyzőkönyvben található következő ülés 1919. január 22-én már ismét a községi képviselőtestület közgyűléseként szerepel.

A közigazgatási szervek és az illetékességük területén alakult nemzeti tanácsok egymáshoz való viszonyát az uralkodó osztályok és a néptömegek között országosan is kialakult erőviszonyok jellege, a kettőshatalom determinálta. A forradalom első heteiben ezt a viszonyt az egyenlőség, a párhuzamosság és a kölcsönösség jellemezte, sőt kissé úgy tűnt, hogy egyes közigazgatási szervek önként vállalnak másodlagos szerepet a nemzeti tanácsok mögött. A forradalmi fellendülés folyamatának lassulása, majd stagnálása idején ez a helyzet gyökeresen megváltozott: amikor a közigazgatási szervek a konszolidáció következtében újra szilárd talajt éreztek a lábuk alatt, a nemzeti tanácsok feleslegessé váltak mellettük, létezésük kezdett kényelmetlenné lenni a közigazgatási apparátus számára, s ezért ez - a nemzeti tanácsok funkciókörének elsorvasztásával - igyekezett is megszabadulni tőlük. Ha a tél derekán még léteztek is néhol nemzeti tanácsok, ezeknek a közigazgatásra már nem volt lényeges befolyásuk. A kettőshatalom a helyi közigazgatás területén is az uralkodó osztályok javára dőlt el.

IV.

A KÖZIGAZGATÁSI SZERVEK TEVÉKENYSÉGE VESZPRÉM

MEGYÉBEN A POLGÁRI DEMOKRATIKUS

FORRADALOM ELSŐ HETEIBEN

A veszített háború, a zilált gazdasági helyzet a sürgősen megoldandó kérdések egész sorát vetette fel 1918 őszén Magyarországon. Amit országos szinten a Népkormánynak, az egyes minisztériumoknak és más országos hatáskörű központi szervezeteknek kellett megoldaniok, az helyi szinten az ottani hatóságok, közigazgatási szervek problémájaként jelentkezett.

Ezek a kérdések két nagy csoportba sorolhatók: az állami-politikai és a gazdasági-szociális kérdések kategóriájába. Természetesen egy rövid tanulmány keretében ezek a problémák nem vizsgálhatók meg részletesen, példalózó felvetésük és a számtalan kérdés halmazából való kiemelésük inkább csak éreztetni akarja azokat a politikai, alkotmányjogi, gazdasági és társadalmi gondokat, amik a vizsgált időszakban élénken foglalkoztatták a helyi közigazgatási szerveket Veszprém megyében is.

Az állami-politikai kérdések körén belül elsősorban az Ausztriától és a Habsburg-Lotharingiai dinasztiától való különválás és az önálló, független Magyarország új államformájának kérdése kötötte le az országot, s ezen belül Veszprém megye lakosságának figyelmét. De ebben a kérdésben éppugy politikai inaktivitás és lassuság jellemezte a megyét, mint egy-két héttel korábban, közvetlenül a forradalom budapesti győzelme előtt. A veszprémi városi nemzeti tanács csak november 14-re hívott össze népgyűlést, hogy az foglaljon állást az államforma kérdésében, holott a főváros már két héttel korábban példát mutatott ebben. A veszprémi népgyűlés táviratot küldött a Magyar Nemzeti Tanácsnak, amelyben bejelentette

csatlakozását "a köztársasági államforma táborának híveihez." Balatonalmádi, Enying és Keszthely lakossága hasonlóan népgyűlésen követelte a köztársaság kikiáltását.⁷¹ Devecser község képviselőtestületének november 13-án tartott rendkívüli közgyűlésén Dr. Pogány Imre képviselő a helybeli katonatanácsnak azt az indítványát terjesztette elő, hogy "a község képviselőtestülete a köztársaság mellett foglaljon állást, mint olyan államforma mellett, amelynek megvalósításával biztosítható a nemzet függetlensége, az emberi béke állandósítása, s a demokratikus elvek általános térhódítása, ..." ⁷² Ugyanakkor Pápa város tanácsa sem a november 16-át, a Népköztársaság kikiáltását megelőző tanácsülésein, sem az azt követő november 19-i ülés 33 napirendi pontja között nem emlékezett meg erről a rendkívül nagyjelentőségű alkotmányjogi aktusról.⁷³

Az alig néhány napos köztársaságban megkezdődött a királyképek eltávolítása is a hivatali épületekből. Így a Veszprém megyei nemzeti tanács november 26-án 16. Nt./1918. számú átiratával megkereste dr. Bibó alispánt, hogy a nemzeti tanács november 20-i alakuló ülésének határozata alapján járjon el a törvényhatósági bizottságnál a vármegyeház nagytermében lévő királyképek eltávolítása tárgyában. A megyei törvényhatósági bizottság a nemzeti tanács "kivánságát" természetesen teljesítette és a képeket a muzeumban helyeztette el.⁷⁴

A nemzeti függetlenség megvalósítása és a köztársaság kikiáltása mellett élénken foglalkoztatta a politikai közvéleményt Magyarország területi integritásának kérdése is. A Károlyi-rendszer - teljesen figyelmen kívül hagyva külpolitikájában a már megvalósult objektív tényeket: egyes nemzetiségek elszakadását Magyarországtól - a területi integritás elvi alapján állott, és bizonyos mérsékelt területi autonómia ígéretével akarta a magyar állam határain belül tartani a szomszédos testvérnemzeteik államiságának vonzási körében élő és a háboru alatt különösen megerősödött centrifugális tendenci-

ák hatása alatt álló magyarországi nemzetiségeket. A nemzetek teljes önrendelkezési jogát tagadó politika, és az ennek jogi megfogalmazását jelentő 1918. évi X., 1919. évi VI. és XXX. néptörvény bizonyos foku területi autonómia kilátásba helyezésével sem tudta már a kialakult folyamatot, a nemzetiségek jelentős részének elszakadását megakadályozni.

Veszprém megye törvényhatósági bizottsága is foglalkozott az integritás kérdésével annak a Szepes megyei törvényhatósági bizottságtól érkezett határozatnak kapcsán, amelyben Szepes vármegye közönsége tiltakozott a szlovák szeparatív törekvések ellen, de együttérzésének kifejezésén kívül mással nem tudta támogatni a felvidékieket.⁷⁵

Az alispán 314/1919. szám alatt kiadott felhívására a községek egész sora jelentette be csatlakozását Magyarországi Területi Épségének Védelmi Ligájához,⁷⁶ de ez az akcióorozat már nem tudta megmenteni az alapjaiban helytelen politikai koncepciót.

A helyi közigazgatás problémái között az egyik legsúlyosabb volt a közbiztonság hiánya, ill. elégtelen volta egyes helyeken. A szétszóródott rendőrség és csendőrség helyett, annak személyi állományát is jórészt átvéve, a városokban és a községekben sorra alakították meg a nemzetőrséget.⁷⁷ Az új rendfenntartó szervek létrehozásában sok helyen igen aktív szerepet játszottak a leszerelt katonák is.

A megye két rendezett tanácsú városa közül Pápán volt rosszabb a közbiztonság. A rossz élelmezési viszonyok miatt gyakran fordultak elő zavargások és fosztogatások, ezért december 5-én a városi tanács arra szólította fel a nemzetőrség parancsnokát, hogy "a statáriális állapot elrendelését a város nevében sürgősen kérelmezze."⁷⁸ Veszprémben és járásában nyugodt volt a hangulat. Erről írta a Veszprém megyei Hírlap: "Szívesen regisztráljuk megbízható helyről vett információinkat, hogy a központi járásban a közbiztonsági viszonyok általában jónak mondhatók. Eltekintve attól, hogy egyik-

másik feluban felelőtlen egyének az előljáróság távozását kívánták, komoly rendzavarás nem történt. Mi bizunk továbbra is népünk józan viselkedésében és higgadtságában, hogy az ország a saját helyzetüket sem teszik nehezebbé oly cselekvéssel, melynek következményeit maguk sajnálnák legjobban."

A szociális és a gazdasági kérdések közül a hadigondozás, a hazatérő katonák segélyezése, a tervezett földreform előkészítése, a lakosság élelmiszerrel, ruházati és más közszükségleti árucikkkel való ellátása és a lakáskérdés jelentette a helyi közigazgatásnak a legnagyobb problémát.

A hadigondozás természetesen a háború befejezésével nem ért véget. A gondozottakat a pénzbeli segélyen kívül olykor természetbeli juttatásban is részesítették. A veszprémi városi tanács jóváhagyólag vette tudomásul, hogy "a polgármester azoknak a hadiözvegyeknek, akik nem hadisegélyt, hanem özvegyi járandóságot kapnak, két méter ingyenes tűzifát utalványozott ki."⁸⁰ A hadisegélyeket akkor is kifizették, ha a bevonult családtag időközben visszaérkezett. "Olyanok családjaitól azonban, akik a jelenlegi viszonyokkal visszaélve, garázdálkodnak, fosztogatnak, rombolnak és egyéb bűncselekményeket követnek el, a hadisegély megvonandó."⁸¹

A hadigondozással kapcsolatosan érdekes jogalkotási probléma merült fel a veszprémi városi képviselőtestület december 18-i közgyűlésén. A hadügyminiszter a hazatérő katonák részére leszerelési segély utalványozását rendelte el, a még haza nem tértek családjának azonban ilyen segélyt nem állapított meg a miniszteri rendelet. "Már pedig kétségtelen, hogy ezeknek a családoknak helyzete sokkal hátrányosabb, mint a hazatérő katonáké, mert míg a leszerelő katonával a család visszakapta a családfőt, a kenyérkeresőt, addig az említetteknel a kenyérkereső nem tért haza és a segély is elmaradt. Méltányos tehát, hogy a város a rendelet ezen hiányát pótolja és kijavítja," - szögezte le a közgyűlés. Ezért a képviselőtestület elhatározta, hogy a hadból még haza

nem tértek családjának segítésére 1-1 szekér ágfát, 100 Korona pénzbeli segélyt, továbbá minden 14 éven aluli gyermek után 40-40 Korona segélyt fognak adni, de az egész összeg nem haladhatja meg a 360 Koronát, azaz a leszerelt katonák segélyét.⁸²

A hazatérő katonákat, volt hadifoglyokat nemcsak leszerelési segélyben részesítették, hanem természetben is ellátták őket. Ezért a 4895/1918. ME. számú kormányrendelet értelmében minden városban és községben élelmezési bizottságot kellett szervezni,⁸³ ez a bizottság népkonyhát állít fel és üzemeltet a hazatérők élelmezése céljából. A veszprémi városházán munkaszerző hivatalt is felállítottak, hogy segítsék újra beilleszkedni a polgári életbe a leszerelt katonákat.⁸⁴ A lakással nem rendelkezőket, akiknek nincs hová visszatérniük, átmenetileg ideiglenes laktanyákban helyezték el.

Bár eleinte nagyon lassan, vontatottan, de megindult a földreform előkészítése is. Legelsősorban a háborúból hazatért, földműveléshez értő, földdel legfeljebb kis mértékben rendelkező leszerelt katonákat akarták földhöz juttatni, ezért a kormány elhatározta, hogy az igények felmérése céljából megyénként összeírattja ezeket. A Veszprém megyei alispán 29534/1918. számú körrendeletére december folyamán minden községben megválasztották a hattagu összeíróbizottságot, amelybe három tagot a községi képviselőtestület, hármat pedig a nemzeti tanács delegált.⁸⁵ A bizottság összeállításán kívül az év folyamán már nem történt semmi, mert a különböző pártok és a kormány csak februárra tudtak megegyezni a földreform feltételeiben.

Az élelmezés és a közellátás gondjai is állandóan foglalkoztatták a közigazgatási szerveket. A legfontosabb élelmiszerekből csak úgy tudták a lakosságot a legszükségesebben is ellátni, hogy szinte majdnem minden élelmiszerre kiterjesztették a jegyrendszert. Még rosszabb volt a helyzet a ruha- és főként a cipőellátás területén. Itt már a jegyrendszer sem

segített volna, hiszen a ruházati és a cipőüzletek legtöbbször majdnem üresek voltak, csak ritkán érkezett áruszállítmány. A Veszprémi Hírlap a tartós rossz idő beállta előtt örömmel közölte, hogy kb. másfél ezer pár cipő kerül szétosztásra, s "igy a téli cipőszükséglet, legalább is az ifju nemzedéknél, pótolva lesz. A tanítókból a polgármester vezetése alatt összeállított bizottság állítja össze a részesedők névsorát. Hadiárvák, rokkantak, s hazatért katonák s egyéb szejénysorsuak gyermekei lesznek az elsőek. A maradványt is igazságos mérlegeléssel osztják ki azoknak, akik rászorulnak."⁸⁶

A veszpréminél sokkal rosszabb volt az áruellátás Pápán, ahol a nélkülözések miatt gyakran fordultak elő kilengések is. A városi tanácsnak ezért egy-egy árukiosztás alkalmával nagyon körültekintően kellett az igények kielégítésének sorrendjét és módozatait megállapítania. Mint a november 3-i tanácsülés határozata kimondta, "a városi tanács a háboru okozta nagy nyomor és ebből fakadó nagy elégtelenség csillapítására, nehogy a lakosság erőszakosságokra vetemedjék, a 226 pár fatalpu, valamint a 83 pár bőrtalpu gyermekcipőt ingyen, a 600 pár bőrtalpu vegyes cipőt pedig maximális áron, jegyek ellenében kiosztani rendeli. A kiosztással a Munkás Otthon vezetőségét megbizsa azzal, hogy elsősorban a hazatérő katonák s azok családtagjai részesítenek, amennyiben tényleg reá vannak szorulva, s csak azután osztassék ki az egyéb igazolt igénnyel bíróknak."⁸⁷ Egy másik alkalommal a Perutz-gyár raktárában lévő textiláruk kiosztását határozták el, hogy a "lakosság ruhainségét enyhíteni" lehessen.⁸⁸

Bár a közigazgatási szervek ilyen/esetenkénti akciókkal igyekeztek a tömegek súlyos anyagi helyzetén könnyíteni, lényeges eredményt nem tudtak elérni, mert az árutermelés energia és nyersanyaghiány miatt erősen akadozott, s a további hónapokban még tovább romlott a helyzet. Az áruellátáson csak a termelés fokozásával lehetett volna segíteni.

V.

A KETTŐS HATALOM ÁTMENETI MEGSZÜNÉSE VESZPRÉM

MEGYÉBEN

A polgári demokratikus forradalom október 31-i győzelmét a fővárosi tüntető tömegek és hozzájuk csatlakozott katonák vítették ki. Ezek a forradalmi tömegek azonban a kivívott hatalmat azonnal megosztották a budapesti események hatására kinevezett Károlyi-kormánnyal és a mögötte álló Magyar Nemzeti Tanáccsal, mert a tömegek forradalmi ereje, lendülete forradalmi szervezet nélkül nem volt elegendő a hatalom kizárólagos megragadásához, az ország vezetésének átvételéhez. A hatalom önkéntes megosztása természetesen a kettős hatalom létrejöttét eredményezte.

A fővárosi események kisugároztak az ország minden részébe, s még a Veszprémhez hasonló, politikailag nyugodt és mozdulatlan megyékben is kezdték mozgásba hozni a lakosságot. A rendszerváltozás, a hatalom új formáinak kialakulása azonban itt egészen más sajátosságokat mutatott, mint a fővárosban. Veszprémben nem voltak nagy tüntetések, felvonulások, csak a budapesti eseményeket kisebb-nagyobb csoportokban tárgyaló emberek élénksége, izgatott várakozása mutatta, hogy a forradalom fuwallata már Veszprém megyét is elérte és rövidesen nagy változásokat fog itt is kiváltani.

Míg Budapesten elsősorban a szervezett nagyüzemi munkásság volt a forradalom elindítója, Veszprémben az ipari dolgozók passzívan várták az események bekövetkezését, mert a megye néhány helységében létező szociáldemokrata pártszervezetek sem aktivizálták tagságukat. A megye közéleti vezetői, bár közülük sokan egyáltalán nem voltak hívei a demokratikus változásoknak, gyorsan felismerték a dolgozó tömegek passzi-

vitásából következő, számukra kedvező helyzetet, és magukhoz ragadták a kezdeményezést. A megyében alakult legelső, nemzeti tanácsok mind a helyi község és közigazgatás vezetőinek aktivitását mutatták. Itt tehát - ellentétben a fővárosi hatalomátvétellel - az uralkodó osztályok addig is általában hatalmon volt erői ragadták magukhoz a vezetést, de - az osztálybéke, a nyugalom megőrzése végett - lehetővé tették a szociáldemokrácia néhány helyi vezetőjének, hogy a munkásosztály képviselőjében részt vegyen a november elején alakult új szervezetben. /Igy került be pl. a veszprémi városi nemzeti tanács intézőbizottságába két szociáldemokrata vezető./ Veszprém megyében tehát éppen ellenkezőleg alakult a hatalom megosztása, a kettőshatalom kibontakozása az érdekelt osztályok között, mint a fővárosban és másutt.

A szociáldemokráciának a hatalomba bebocsátott képviselői természetesen segítették is az így kialakult új rend megerősödését. Neumayer Imre hangsúlyozta, hogy "a szociáldemokrata párt a kibékülés politikáját hirdeti," mert "a széthúzás megsemmisíti az eredményeket."⁸⁹

A helyzetet lassanként felismerő munkások természetesen nem voltak megelégedve vezetőik politikai magatartásával és a kialakult hatalmi viszonyokkal, mert egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az osztályharc feladása, a mindenáron való osztálybéke hirdetése csak a retrográd erőknek kedvez, azokat erősíti és a dolgozó tömegek még ebből a nagyon egyenlőtlen erőelosztású kettőshatalomból is ki fognak szorulni. Vezetőiktől eléggé magukra hagyva, csak ösztönös akciókkal kíséreltek meg gátat emelni a politikai jobbrátolódásnak. Így pl. a köztársaságellenes erőket is tömörítő Országos Kisgazda Párt veszprémi zászlóbontásakor, december elején kisebb munkáscsoportok járták végig azokat az üzleteket, amelyeknek a kirakatában kisgazdapárti plakátokat találtak és követelték azok azonnali bevonását.⁹⁰

A munkástömegek nyomására vezetőik is kezdtek hatá-

rozottabb, s épp ezért az uralkodó osztályok helyi vezető köreinek egyre kevésbé tetsző politikát folytatni. A szociáldemokrata gyűléseknek állandó problémája volt a hatalom kérdése, a párt álláspontja ebben egyre következetesebbé vált, ami természetesen kiváltotta az uralkodó osztályok reakcióját. Félteni kezdték hatalmukat, s védelmére az osztálybéke, a rend, a konszolidáció szükségességével argumentáltak. A november 17-i pártvezetőségválasztó szociáldemokrata gyűlés után aggodalommal írta a Veszprémi Hirlap, hogy "a népgyűlésen lefolyt egyes jelenetek nem alkalmasak arra, hogy a most annyira szükséges összhangot fenntartsuk. Veszprémben évtizedes hagyomány a társadalmi és felekezeti, mondhatnánk példás békesség. A közjónak, az ország érdekének árt, aki most félreértés szításával s a társadalmi ellentétek felébresztésével a belső konszolidáció útjába akadályokat gördít."⁹¹

A reakció félt a forradalom továbbfejlődésétől. Sajtója óva intett: "A szerencsétlen Oroszország sorsára ne jussunk!"⁹² Összefogásra buzdított, hogy "a bomlasztó törekvések elnémuljanak"⁹³ és várta "a hamisítatlan demokrácia... boldog ádventjét."⁹⁴ Ennek elérése érdekében "félretéve mindent, ami elválaszt, szembeszállhatunk a felelőtlenekkel, a zavarosban halászókkal, le is gyűrjük őket és a testvérszervezetek vállvetett munkájával létrehozzuk a társadalmi békét, édes hazánkat átsegítjük a nagy válságon és megteremtjük a boldog jövőt, a diadalmas Magyarországot."⁹⁵

A klérus is aktivizálta magát. Dr. Rott Nándor megyéspüspök november elején körlevelet intézett papjaihoz, hogy segítsék a hatóságokat a rend fenntartásában, intsék fegyelemre hiveiket, fékezzék az indulatokat. "A lelkészek, a tanítók... lépjenek be a nemzeti tanácsba... A vezetés azok kezébe kerüljön, akik ... a nép hivatott vezetői."⁹⁶ A püspök maga is megjelent a veszprémi városi képviselőtestület november 4-i közgyűlésén, amelyen a nemzeti tanács megalakulását bejelentették, "példát és irányítást adván papságá-

nak, hogy a közrend, békesség és kölcsönös megértés biztosítására minden erejükkel közreműködjenek."⁹⁷

Bár - mint említettük - a forradalom kitörésekor a Szociáldemokrata Párt csak néhány alapszervezettel rendelkezett Veszprém megyében, és ezek vezetése sem volt igazán harcos, forradalmi, e szervezetek létezésének pusztán ténye és tömegakciók lefolytatásához való felhasználásának lehetősége előnyt biztosított a pártnak a társadalom más, még szervezetlen rétegeivel, csoportjaival szemben. Hogy "a polgári társadalom szervezetlen", s hogy tömörülniük kell, már a forradalom előestéjén felismerték.⁹⁸ Ezért serkentette összefogásra a polgári sajtó a középosztályt: "Szervezkedjék az úgynevezett középosztály, a polgárság minden tagja kérjen részt a közélet munkájából, se szerénység, se egyéb ok senkit vissza ne tartson. A lármások senkit ne riasszanak el. Ügyvéd, orvos, bíró, pap, tanár, tanító, tisztviselő, gazda, iparos, kereskedő kivétel nélkül mind legyen küzdő osztályosa a nagy átalakulás munkájának."⁹⁹

Érdekes jelenség és nagyon jellemző Veszprém megye középosztályára, polgárságára, értelmiségére, hogy nem a kormányon levő demokratikus polgári pártokban, a Károlyi-féle Függetlenségi Pártban, vagy a Polgári Radikális Pártban kereste szervezkedésének bázisát, bár ezeket a pártokat, mint a kormányzó koalíció pártjait, a demokratikus átalakulás országos vezetőit államszervező munkájukban rokonszenvvel is támogatta. Egy december elején tartott politikai értekezleten ugyan elhatározták a veszprémi polgárság jelenlevő képviselői, hogy csatlakoznak Károlyi Mihály pártjához, de a pártszervezésből akkor nem valósult meg semmi.¹⁰⁰ A Károlyi-párt csak 1919 március elején bontott legelőször zászlót Veszprém megyében, de a megyeszékhelyen kívül már nem tudott másutt szervezetet létrehozni. A Radikális Párt pedig, amely egyébként országosan gyenge párt volt, s a fővároson kívül alig volt szervezete /a legerősebb talán Székesfehérvárott/,

egyáltalán nem szervezkedett Veszprém megyében.

Ezzel szemben a decemberben szervezkedő Kisgazda Pártot a parasztság középső és módosabb rétegein kívül a városi polgárság nagy tömegei is támogatták.¹⁰¹ Hasonlóan jelentős középosztálybeli erők álltak dr. Óvári Ferenc országgyűlési képviselő mögé is, amikor január 19-én megalapította Veszprémben a Köztársasági Polgári Pártot.¹⁰² 1919 februárjában a Keresztény Szocialista Párt veszprémi szervezete is megalakult. Mindezek a pártok arra voltak hivatva, hogy a munkásosztály kivételével maguk mögé tömörítsék Veszprém megye egész lakosságát, sőt a Keresztény Szocialista Párt a fizikai munkások között is megkísérelte a szervezkedést, de eredménytelenül.

A lakosság egyes rétegei nemcsak pártokban szerveződtek, hanem különböző tanács elnevezésű szervezetekben is. Ezek az áltanácsok is nagyon változatos képet mutattak. Főként gazdasági érdekvédelmi szervek voltak, de tevékenységük gyakran öltött politikai formát is. Már november 7-én megalakult a Veszprémi Közalkalmazottak Tanácsa, egyúttal a városi tisztviselők /a legfőbbek kivételével/ beléptek a szociáldemokrata vezetés alatt álló szakszervezetekbe is.¹⁰³

Ugyanezekben a napokban tartotta alakuló ülését és folytatta tagtoborzó munkáját a klérus befolyása alatt álló Földművesek Tanácsa. Ennek a szervezetnek az volt a feladata, hogy küzdjön azokért a jogokért, amiket a földművesek "harc-téri szenvedéseik, a roppant véráldozataik árán, valamint értékes agrármunkájuk révén megérdemelnek" - mondotta a november 6-i alakuló ülésen a szervezet egyik vezetője, Kőszeghy Antal karkáplán.¹⁰⁴ Az általánossá vált tanácsalakítási lázban még a papság is létrehozta a maga tanácsát. Az alsópapság szervezkedését a püspök nem nézte jó szemmel. A klérus lapja intette is őket, mondván, hogy "a papságnak nem az a hivatása, hogy tüntessen, hanem az, hogy komoly munkával működjék közre a fejlődés irányításában",¹⁰⁵ és a papi tanács

kapcsolódják bele az általános egyházi mozgalomba. November végén megalakult a Szellemi Munkások Tanácsa is Veszprémben. Célja a fennálló társadalmi rend megvédése volt, s ellene fordult "mindennek és mindenkinek, aki ezt erőszakosan le-
rontani akarta."¹⁰⁶

A polgári osztályerők ezeket a különböző pártokat és egyéb szervezeteket sikeresen használták fel hatalmuk erősítésére és a népi erők kiszorítására a politikai életből. Hangzatos hazafias és osztálybékét hirdető szólamaikkal meg-
tévesztették a tömegeket, és eredményesen sorakoztatták fel azokat maguk mögött. A polgári és a népi erők küzdelmének legfontosabb színterei, a nemzeti tanácsok is egyre inkább az előbbieket irányítása alá kerültek. Annak, hogy egyes városokban, községekben a nemzeti tanácsok jelentős része polgári befolyás alá jutott, egyrészt az volt az oka, hogy a Szociáldemokrata Párt sok helyütt egyáltalán nem rendelkezett pártszervezettel, vagy ha igen, a helyi szervezetek munkásbázisa még nem volt elég erős /ugyanis főként kisipari dolgozók, alkalmazottak, értelmiségiek, kispolgárok tömörültek bennük/, másrészt a klérus és a nagybirtok politikai befolyása több nemzeti tanácsban is erősen érvényesült. Ehhez járult még, hogy egyes polgári közéleti személyek, közigazgatási vezetők október utolsó napjaiban rendkívül gyorsan aktivizálódtak és megelőzték a nemzeti tanács szervezésében a szociáldemokratákat, és az akkor megszerzett előnyös hatalmi pozícióikat a továbbiakban is sikeresen megtartották.

A helyi polgári erők, mint másutt, Veszprém megyében is segítséget kaptak a belügyi kormányzattól a kettőshatalom felszámolásához, osztályuralmuk megerősítéséhez, a régi közigazgatási szervezet kizárólagos hatósági voltának hivatalos elismertetéséhez. A belügyminiszter, Batthyány Tivadar gróf már november elején rendeletet adott ki a forradalmi népi szervek, a nemzeti tanácsok háttérbe szorítására, hogy azok tétlenségre kárhóztatva elsorvadjanak. A főispánokhoz és

a főispáni teendők ideiglenes ellátásával megbízott kormánybiztosokhoz intézett egyik belügyminiszteri körrendelet lezögezte, hogy miután "a viszonyok normálissá váltak", "azt a hatáskört, amelyet hatályban lévő törvényeink a közigazgatási hatóságokra ruháztak, csakis ezek a hatóságok gyakorolhatják."

Ez szolgál zsinórmértékül a vidéki nemzeti tanácsok és néptanácsok számára is, amelyeknek üdvös működésére tág teret nyújt az, ha a főispáni teendőkkel ellátott kormánybiztosokat és a közigazgatási hatóságokat, "mint véleményező, mint tanácsadó szervek" támogatják. Igen fontos szerepet tölthetnek be a közélet minden megnyilvánulásának éber ellenőrzésével is.

Ha a kormánybiztosokkal, vagy a központi kormányhatóságokkal közlik észrevételeiket, kifogásaikat vagy panaszait, azokat az illetékesek mindenkor különös figyelemmel fogják megvizsgálni, mert "a Népköztársaság kormánya rendkívül nagy súlyt helyez a Nemzeti Tanácsok és Néptanácsok útján megnyilvánuló népvéleményre."¹⁰⁷

A rendelet tehát a helyi forradalmi szervek jogkörét az ellenőrzés és javaslattétel jogára szűkítette le. E szervek nagy része természetesen igyekezett kitörni ebből a körből, és továbbra is gyakorolta a forradalom első napjaiban szerzett jogait. A belügyi kormányzatnak a helyi forradalmi szervek visszaszorítására való törekvése és e szervek ellenállása számos helyen nemcsak a központi hatalom és a helyi forradalmi tömegek, illetőleg szerveik közötti harcot jelentette, hanem a helyi ellenforradalmi és forradalmi erők küzdelmét is, aminek színtere legtöbbször a helyi nemzeti tanács volt.

A tél elején a kettőshatalom fokozatosan megszűnt Veszprém megyében. A kettőshatalom első szakaszának lezáródása után a régi közigazgatási apparátus már újra teljesen kezében tartotta a megye irányítását. Veszprém ebben az idő-

ben a Károlyi-rendszer egyik legcsendesebb megyéjévé vált, ahol semmi sem zavarta az uralkodó körök politikáját. De országosan már szerveződtek azok az erők, amelyek a polgári demokratikus forradalmat szocialista forradalommal akarták továbbfejleszteni. A november 24-én megalakult Kommunisták Magyarországi Pártja sorra hívta létre vidéki szervezeteit. Január 6-án Veszprém megyében is megalakult a legelső kommunista pártszervezet, Pápán,¹⁰⁸ majd a következő hetek során megyeszerte megélénkült a munkásmozgalom, több helyen munkás-tanácsok alakultak, a helyi nemzeti tanácsokban is erősödtek a népi elemek, s mint országosan, Veszprém megyében is észlelhetők voltak az újra kibontakozó kettőshatalom jelei.

A tömegek országszerte egyre jobban balra tolódtak, s a szocialista forradalom objektív feltételeinek kialakulása következtében a kommunisták vezetésével végül is megragadták a hatalmat, és kikiáltották a proletárdiktatúrát.

J E G Y Z E T E K :

- 1./ Pl. a veszprémi városi nemzeti tanács intézőbizottságának 17 tagjából csak ketten voltak szociáldemokraták. - Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 7.
- 2./ 1914-ben az ország minden lakosára átlagosan 0,85 k.hold bevetett terület jutott, s ez 1918-ban 0,78 k. holdra csökkent. A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai /a továbbiakban: MMTVD/, 6/B. k. Bp. 1959. 183.old.
- 3./ Veszprém megyei Levéltár /a továbbiakban VeML./ Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. Az 1918. október 23-i rendes tanácsülés, 1542. t.ü. /17377/ 1918. szám. Rendelkezés a gabonautalványok, hus- és zsirjegyek kiosztásáról.
- 4./ Bár ebben az időben valamennyi megyében sokat panaszkodtak az áruellátás elégtelen voltára, a Veszprém megyei törvényhatósági bizottság, a veszprémi és a pápai városi tanács, ill. képviselőtestület, és egyes községi képviselőtestületek üléseinek jegyzőkönyveiből, továbbá a járási főszoigabírók iratanyagából határozottan kitűnik a Veszprém megyei közellátásnak az országos átlagnál rosszabb, egyes áruféleségekben szinte katasztrófális helyzete.
- 5./ "A Haditermény ellenőre csalt" - közli a Veszprémi Hirlap 1918. okt. 27-i száma.
- 6./ Veszprémi Hirlap, 1918. jul. 14. és jul. 28.
- 7./ Veszprémi Hirlap, 1918. aug. 11.
- 8./ Veszprémi Hirlap, 1918. jul. 14.
- 9./ Veszprémi Hirlap, 1918. jul. 28.
- 10./ Veszprémi Hirlap, 1918. okt. 27.
- 11./ Veszprém megyei Hivatalos Lap, 1918. /XXXV/ 422. old.
- 12./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. szept. 7-i tanácsülés, 1008. sz.

- 13./ VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. okt. 23-i rendes tanácsülés, 1541. t.ü. /17280/ 1918. sz.
- 14./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. szept. 14-i ülés, 10491. sz.
- 15./ Pápai Hírlap, 1917. márc. 10.
- 16./ VeML. Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. febr. 23-i rk. közgyűlés.
- 17./ U.o. - Az 1918. márc 12-i közgyűlés. 60. jkv. /5609/ 1918. szám.
- 18./ U.o. - Az 1918. június 10-i közgyűlés. 300. jkv. /13184/ 1918. szám.
- 19./ U.o. - Az 1918. szept. 10-i közgyűlés 570. jkv. /21.155/ 1918. szám.
- 20./ U.o. - Az 1918. szept. 10-i közgyűlés, 649. jkv./18146/ 1918. szám. 2.
- 21./ U.o. - Az 1918. szept. 10-i közgyűlés, 561. jkv./28512/ 1918. szám.
- 22./ U.o. - Az 1918. szept.10-i közgyűlés, 615. jkv./13391/ 1918. szám.
- 23./ VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. okt. 5-i rendkívüli tanácsülés, 1414-1421. t.ü. számú ügyek.
- 24./ Veszprémi Hírlap, 1918. július 28.
- 25./ MMTVD. 5. k. Bp. 1956. 134. old.
- 26./ MMTVD. 5. k. Bp. 1956. 139. old.
- 27./ MMTVD. 5. k. Bp. 1956. 135. old.
- 28./ Ugyanott.
- 29./ VeML. Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága közgyűlésének jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. március 11-i ülés.
- 30./ Ugyanott.
- 31./ Ugyanott.

- 32./ VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 1-i rendkívüli tanácsülés. 1563. t.ü. /18083/1918. szám. - /Érdekes megemlíteni, hogy a nagyjelentőségű távirat egy napos késéssel történő kézbesítéséért a postahivatal vezetőjét nem vonták felelősségre./
- 33./ Ugyanott.
- 34./ Ugyanott.
- 35./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 3.
- 36./ Ugyanott.
- 37./ VeML. Veszprém város képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei. 1918. Az 1918. nov. 4-i képviselőtestületi rendkívüli közgyűlés, - 168. kgy. /18249/1918.szám.
- 38./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 7.
- 39./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 7.
- 40./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 10.
- 41./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 3, 7. és 10.
- 42./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 10.
- 43./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. október 30-i tanácsülés -1261. szám.
- 44./ Ugyanott.
- 45./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. október 31-i tanácsülés - 1262. szám.
- 46./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. november 1-i tanácsülés. 1263. szám.
- 47./ Ugyanott.
- 48./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 2-i tanácsülés - 1264. szám.
- 49./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 3-i ülés. - 1267. szám.
- 50./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 7.
- 51./ Veszprém Megyei Egyetértés, 1918. nov. 5. és Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 10.
- 52./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.

- 53./ Ugyanott.
- 54./ Ugyanott.
- 55./ VeML. Bakonybél község képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei, 1918-1919. - Az 1918. nov. 10-i ülés.
- 56./ VeML. Enying község képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 7-i ülés.
- 57./ Az erre vonatkozó levéltári anyag nagyon hiányos, az egyes községi jegyzőkönyvekből és más iratanyagból feltárt - nem nagyszámu - adatból azonban elég biztonsággal következtethetünk az egészre, ha a gyakrabban előforduló tényekből az általánost, ill. általánosíthatót ragadjuk ki és vetjük össze.
- 58./ VeML. Kerta község képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. dec. 19-i rendkívüli közgyűlés.
- 59./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.
- 60./ A magyar belügyminiszter 1918. évi 153862. számú körrendelete valamennyi főispánhoz és főispáni teendőkkel megbízott kormánybiztoshoz, a vidéki Nemzeti Tanácsok és Néptanácsok működéséről. Magyarországi Rendeletek Tára. Ötvenkettedik évfolyam. 1918. X. - XII. 2523. old.
- 61./ VeML. Veszprém vármegye törvényhatósági bizottsága közgyűléseinek jegyzőkönyve. Az 1918. dec. 9-10-i ülés.
- 62./ VeML; Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 9-i rendkívüli tanácsülés. - 1571. t.ü. /17973/1918.
- 63./ VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 20-i rendes tanácsülés. - 1663. t.ü. /18717/1918. szám.
- 64./ Ugyanott.
- 65./ Ugyanott. - 1661. t.ü. /18719/1918. szám.
- 66./ VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 30-i rendkívüli tanácsülés. - 1696. t.ü. /19299/1918. szám. - /A veszprémi tanácsülésekről péld-

- daként kiragadott határozatokhoz hasonlóak találhatók a pápai városi tanácsülési jegyzőkönyvekben is./
- 67./VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. dec. 24-i rendkívüli tanácsülés. - 1865. t.ü. /20481/1918. szám.
- 68./VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. dec. 11-i rendes tanácsülés. - 1746. t.ü./20107/1918. szám.
- 69./VeML. Bakonybél község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1918. - A nemzeti tanács 1918. nov. 10-i ülése.
- 70./Veszprémi Hírlap, 1918. nov. 17.
- 71./MMTVD. 5. k. Bp. 1956. 341. old.
- 72./VeML. Devecser község képviselőtestületi közgyűléseinek jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 13-i rendkívüli közgyűlés, 2. napirendi pont.
- 73./VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 19-i tanácsülés. 1285-1317. t.ü. szám
- 74./VeML. Veszprém vármegye törvényhatósági bizottságának közgyűlési jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. dec. 9-i közgyűlés. - 776. jkvi /29723/1918. szám.
- 75./Ugyanott. - 779. jkvi /292546/1918. szám.
- 76./VeML. Bakonybél község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1919. - Az 1919. január 22-i közgyűlés. Hajmáskér község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1919. - Az 1919. február 11-i közgyűlés. /stb./
- 77./VeML. Bakonybél község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 5-i közgyűlés. - Devecser község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 13-i közgyűlés.
- 78./VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. dec. 5-i ülés.
- 79./Veszprémi Hírlap, 1918. dec. 1.
- 80./VeML. Veszprém város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 20-i rendes tanácsülés. - 1663. t.ü./18717/

1918. szám.

- 81./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.
- 82./ VeML. Veszprém város képviselőtestületének jegyzőkönyvei.
- 83./ 1918. - Az 1918. dec. 18-i rendes közgyűlés. - 182. kg. /82714/1918. szám.
Devecserben az élelmezési bizottságon kívül a hazatérő katonákat és azok családtagjait gyámolító és segélyező bizottságot is alakítottak. - VeML. Devecser község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 21-i rendkívüli közgyűlés. - 37/1918. jkv. szám.
- 84./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.
- 85./ VeML. Ajka község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. dec. 18-i rendkívüli közgyűlés. Devecser község képviselőtestületének jegyzőkönyvei, 1919. - Az 1918. december 24-i képviselőtestületi rendkívüli közgyűlés. /stb./
- 86./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.
- 87./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 3-i tanácsülés, 1268. szám.
- 88./ VeML. Pápa város tanácsának jegyzőkönyvei, 1918. - Az 1918. nov. 13-i tanácsülés, 1284. szám.
- 89./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 7.
- 90./ Veszprémi Hirlap, 1918. dec. 8.
- 91./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.
- 92./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 3.
- 93./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 17.
- 94./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 3.
- 95./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.
- 96./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 7.
- 97./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 10.
- 98./ Veszprémi Hirlap, 1918. okt. 27.
- 99./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 24.

- 100./ Veszprémi Hirlap, 1918. dec. 15.
- 101./ Veszprémi Hirlap, 1918. dec. 3.
- 102./ Veszprémi Hirlap, 1919. jan. 21.
- 103./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 10.
- 104./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 10.
- 105./ Veszprémi Hirlap, 1918. nov. 17.
- 106./ A Szellemi Munkások Tanácsának programjából. Veszprém Vármegye, 1918. dec. 1.
- 107./ A magyar belügyminiszter 1918. évi 153862. számú körrendelete valamennyi főispánhoz és főispáni teendőkkel megbízott kormánybiztoshoz a vidéki Nemzeti Tanácsok és Néptanácsok működéséről. Magyarországi Rendeleték Tára. Ötvenkettedik folyam. 1918. X. - XII. 2423. old.
- 108./ Vörös Ujság, 1919. jan. 11. - Pártügyek rovat.

IRODALOM

- Hajdu Tibor: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Bp. 1968.
- Hajdu Tibor: Az őszirózsás forradalom. Bp. 1963.
- Hajdu Tibor: Tanácsok Magyarországon 1918-1919-ben. Bp. 1958.
- Hajdu Tibor: A tömegek szerepe az 1918. októberi polgári demokratikus forradalomban. Társadalmi Szemle 1963. 18. évf. 10. szám.
- Hajdu Tibor: A tanácsok szerepe a magyar októberi polgári demokratikus forradalomban, Századok. 1954. 88. évf. 2-3. szám.
- Mód Aladár: "Forradalom a válaszuton". Kortárs 1968. 12. évf. 12. szám.
- Schönwald Pál: A magyarországi 1918-1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései. Bp. 1969.
- Csaba Imre: A Tanácsköztársaság Veszprém megyében. Veszprém, 1959.

Др. Йозеф Бузаш

Управление в комитете Веспрем в первые два месяца
бурдуазно-демократической революции

/Резюме/

Во время первой мировой войны комитат Веспрем был с политической точки зрения одним из самых пассивных комитатов страны. Причиной этого является с одной стороны относительная отсталость промышленности и местного рабочего класса, с другой стороны влияние клира, епископства Веспрема, задерживающее политическое развитие.

Когда в конце октября и начале ноября 1918 года, во время развертывания буржуазно-демократической революции по инициативе масс везде по стране создавались местные народные советы, трудящиеся комитата Веспрем лишь следили за событиями. Руководители местной общественной жизни быстро осознали благоприятное для них положение и взяли на себя инициативу. Первые народные советы, созданные в комитате показывали на активность руководителей местной общественной жизни и местного управления. Итак здесь - в отличие от взятия власти в свои руки управление, но - с целью охраны покоя и мира между классами - дали возможность некоторым местным представителям социал-демократической партии принимать участие как

представители рабочего класса в органах, созданных в начале ноября. /Таким образом стали членами исполнительного комитета городского совета Веспрема два социал-демократических руководителя./ Следовательно в комитете Веспрем иначе происходило развертывание двое-властия и разделение власти между заинтересованными классами, чем в других частях страны.

Основной задачей народных советов, как революционных народных органов было бы принципиально-политическое и практическое управление местными органами и общественностью, но народные советы только в некоторых местах и лишь в первые недели революции могли решить эту задачу. Пока соотношение органов управления и народных советов, созданных на территории их полномочия, вначале характеризовалось равенством, параллельностью и взаимностью, то во время замедления и стагнации: когда органы управления вследствие консолидации снова укрепились, народные советы стали лишними, их существование стало неприятным для аппарата органов управления и поэтому они, ограничивая круг функций народных советов, старались освободиться от них. Если в середине зимы и существовали кое-где народные советы, они уже не имели существенного влияния на управление. Двоевластие и в области местного управления было подвергнуто интересам господствующего класса. В это время комитат Веспрем стал одним из самых спокойных комитатов буржуазно-демократического строя, где ничего не мешало политике господствующих кругов. Но по стране уже организови-

вались силы, которые хотели превратить буржуазно-демократическую революцию в социалистическую. Партия Коммунистов Венгрии, возникшая 24-ого ноября, один за другим создавала свои организации в провинции. 6-ого января и в комитате Веспрем создавалась первая партийная организация коммунистов в городе Пэпе.

Произошло солевение масс по всей стране и они в силу объективных условий социалистической революции под руководством КПВ взяли власть в свои руки и провозгласили диктатуру пролетариата.

Dr. József B u z á s Oberassistent:

Die Verwaltung des Komitates Veszprém in den ersten
zwei Monaten der bürgerlich-demokratischen Revolution

/Zusammenfassung/

Das Komitat Veszprém war während des I. Weltkrieges politisch gesehen eines der passivsten Komitate des Landes. Die Ursache ist zum Teil in der verhältnismässigen Unentwickeltheit der Industrie und der örtlichen Arbeiterklasse, zum Teil in der politisch mässigenden Wirkung des Klerus, des Veszprémer Bistums zu finden.

Als an der Wende der Monate Oktober und November 1918, zur Zeit der Entfaltung der bürgerlich-demokratischen Revolution, auf Grund der Initiative der Massen überall im Lande die örtlichen Nationalräte entstanden, beobachteten die Werktätigen des Komitats Veszprém die Gestaltung der Geschehnisse in aller Stille. Die früheren Leiter des örtlichen öffentlichen Lebens erkannten schnell die für sie günstige Lage, welche aus der Passivität der arbeitenden Massen stammte, und rissen die Initiative an sich. Alle im Komitat zustande gekommenen Nationalräte zeigten die Aktivität der Leiter des örtlichen öffentlichen Lebens und der Verwaltung. Da haben also - im Gegensatz zur Machtübernahme in der Hauptstadt - jene Kräfte die Macht an sich gerissen, die auch bis jetzt im allgemeinen die Macht in den Händen hielten, aber - zwecks des Klassenfriedens und der Wahrung der Ruhe - einigen örtlichen Leitern der Sozialdemokraten ermöglicht haben, dass sie an der Vertretung der Arbeiterklasse, in den Anfang November zustande gekommenen neuen Organen teilnehmen können. /So wurden Mitglieder des Verwaltungsausschusses im Veszprémer städtischen Nationalrat zwei sozialdemokratische Leiter./ Die Teilung der Macht, die Entfaltung der Doppelmacht

gestaltete sich also zwischen den interessierten Klassen im Komitat Veszprém gerade umgekehrt wie in anderen Teilen Ungarns.

Die primäre Aufgabe der Nationalräte, als revolutionärer Volksorgane, wäre die prinzipiell-politische und praktische Leitung des örtlichen öffentlichen Lebens und der Verwaltung gewesen, dieser Aufgabe konnten die örtlichen Räte aber nur in einigen Ortschaften und nur in den ersten Wochen der Revolution entsprechen.

Während die Verhältnisse zwischen den Verwaltungsorganen und den auf ihren Kompetenzgebiet entstandenen Nationalräten am Anfang durch die Gleichheit, die Parallelität, die Gegenseitigkeit gekennzeichnet wurden, änderte sich diese Situation während der Zeit der Verlangsamung, dann später der Stagnierung des revolutionären Aufschwunges: als denn die Verwaltungsorgane, infolge der Konsolidation, von neuem einen festen Boden unter ihren Füßen spürten, wurden die Nationalräte neben ihnen überflüssig, ihre Existenz begann für den Verwaltungsapparat unangenehm zu werden, und darum trachtete der Verwaltungsapparat - durch das Abbauen /Verkümmern/ des Funktionskreises der Nationalräte - sie loszuwerden. Wenn auch mitten im Winter irgendwo noch Nationalräte existiert haben, war ihr Einfluss auf die Verwaltung nicht mehr wesentlich. Die Doppelmacht wurde auch auf dem Gebiet der Verwaltung zum Nutzen der herrschenden Klassen entschieden. Das Komitat Veszprém wurde in dieser Zeit zu einem der ruhigsten Komitate des bürgerlich-demokratischen Regimes wo die Politik der herrschenden Klasse durch nichts gestört wurde. Aber im ganzen Land organisierten sich schon die Kräfte, welche die bürgerlich-demokratische Revolution weiterentwickeln wollten. Die sich am 24-ten November gebildete Ungarische Partei der Kommunisten grün-

dete ausserhalb der Hauptstadt der Reihe nach ihre Organisationen. Am 6-sten Januar kam auch im Komitat Veszprém, in Pápa die erste Parteiorganisation zustande.

Die Massen verschieben sich im ganzen Lande immer mehr nach links und infolge der Herausbildung der objektiven Voraussetzungen der sozialistischen Revolution ergriffen schliesslich die Massen, unter der Leitung der Ungarischen Partei der Kommunisten, die Macht und verkündeten die Proletardiktatur.

Copyright © Dr. Buzás Dénes, 1933
Köln
Verlag Dr. Buzás Dénes
Köln
Köln

Készült az ELTE Sokszorosító Üzemében

300 példányban

Felelős kiadó: Dr. Takács Imre

Felelős vezető: Szántó Endre

Copyright: Dr. Buzás József, 1973

ELTE 73320